

Установа адукацыі
“Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна”

Філалагічны факультэт

Кафедра беларускага літаратуразнаўства

А. С. Кавалюк

**ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ
ДРУГОЙ ПАЛОВЫ ХХ СТ.**

Вучэбна-метадычны дапаможнік
для студэнтаў IV–V курсаў філалагічнага факультэта
гуманітарных і педагагічных спецыяльнасцей
стацыянара і АЗН, факультэта замежных моў

У трох частках
Частка 2

Брэст
БрДУ імя А.С. Пушкіна
2009

УДК82(476)(091)(075.8)

ББК 83 (4Бей)

К 12

*Рэкамендавана рэдакцыйна-выдавецкім саветам
установы адукацыі
“Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэта імя А. С. Пушкіна”*

Рэцэнзенты:

кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры беларускай літаратуры
УА “Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Я. Купалы”
Лебядзевіч Дз. М.

кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры беларускай літаратуры
УА “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя М. Танка”
Тарасова Т. М.

Кавалюк, А. С.

К Гісторыя беларускай літаратуры другой паловы ХХ ст. : вучэбна-метадычны дапаможнік для студэнтаў ІV–V курсаў філалагічнага факультэта гуманітарных і педагагічных спецыяльнасцей стацыянара і АЗН, факультэта замежных моў : у 3 ч. / А.С. Кавалюк ; Брэсц. дзярж. ун-т імя А.С. Пушкіна, філалаг. фак., каф. бел. літ-зн-ва. – Брэст : Выд-ва БрДУ, 2009. – Ч. 2. – 59 с.

Вучэбна-метадычны дапаможнік уключае праспект манаграфічных лекцыйных і аглядавай тэм па курсу, падрабязную распрацоўку практычных заняткаў, пытанні да экзамена. Прапанавана асноўная і дадатковая літаратура па тэмах.

Дапаможнік адрасаваны студэнтам ІV–V курсаў філалагічнага факультэта гуманітарных і педагагічных спецыяльнасцей стацыянара і АЗН, факультэта замежных моў.

УДК

ББК

Кавалюк А. С., 2009

Выдавецтва УА “БрДУ
імя А. С. Пушкіна”, 2009

ЗМЕСТ

Прадмова	4
Васіль Быкаў	5
Уладзімір Караткевіч	18
Пытанні, вынесеныя на экзамен (IV курс)	28
Алесь Адамовіч	29
Барыс Сачанка	33
Іван Пташнікаў	36
Віктар Казько	40
Іван Чыгрынаў	43
Вячаслаў Адамчык	49
Тэма вайны ў беларускай прозе другой паловы XX ст.	53
Пытанні, вынесеныя на экзамен (V курс)	58

ПРАДМОВА

Дадзенае выданне з'яўляецца Часткай II. вучэбна-метадычнага дапаможніка “Гісторыя беларускай літаратуры другой паловы XX стагоддзя”. Створанае ў адпаведнасці з патрабаваннямі дзяржаўнага адукацыйнага стандарта, яно будзе садзейнічаць якаснай навукова-тэарэтычнай і практычнай падрыхтоўцы студэнтаў-філолагаў. Прадстаўлены ў ім праспект манаграфічных і аглядавай тэм дазволіць узнавіць лекцыйны матэрыял курса, што з'яўляецца адной з абавязковых умоў пры падрыхтоўцы да практычных заняткаў, залікаў і экзаменаў. Гэта таксама дапаможа той ці іншы твор разглядаць не толькі ў кантэксце творчасці пісьменніка, але і ў кантэксце літаратурнага працэсу пэўнага перыяду. Асабліва карысным план-праспект лекцыйнага матэрыялу будзе для асэнсавання тэм, якія выносяцца для самастойнага вывучэння, а таксама для самападрыхтоўкі студэнтаў АЗН.

Як і ў Частцы I., пры распрацоўцы пытанняў практычных заняткаў акцэнт зроблены на пераемнасці літаратурнай адукацыі на філалагічным факультэце з вывучэннем курса літаратуры ў школе. Усе творы па беларускай літаратуры (указаны клас, у якім вывучаюцца) з “Вучэбных праграм для агульнаадукацыйных устаноў з беларускай і рускай мовамі навучання з 11-гадовым тэрмінам навучання” (Мінск, 2008) павінны быць прачытаны і прааналізаваны да заняткаў з асаблівай засяроджанасцю.

Пад умоўнай назвай “Штрыхі да партрэта пісьменніка” будзем працягваць збіраць матэрыялы для цікавага і запамінальнага знаёмства вучняў з мастакамі слова, а ў “вершаваным калейдаскопе” чытаць вершы, якія найбольш уразілі.

Абавязковай умовай паспяховага авалодання зместам курса з'яўляецца чытанне мастацкіх твораў. У спісах рэкамендуемай літаратуры яны пададзены асобна. Пры выбары твораў для чытання неабходна звяртаць увагу на тое, якія з іх уключаны ў “Пытанні, вынесеныя на экзамен”.

Асноўная і дадатковая літаратура, што падаецца да кожнай тэмы, можа быць выкарыстана не толькі пры падрыхтоўцы да практычных заняткаў і экзаменаў, але і пры напісанні рэфератаў, курсавых і дыпломных прац.

Выкананне гэтых парад дазволіць студэнтам не толькі паспяхова падрыхтавацца да практычных заняткаў, залікаў і экзаменаў, але і авалодаць зместам адпаведнага перыяду курса “Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя”.

А.С. Кавалюк

ВАСІЛЬ БЫКАЎ (1924–2003) – 8 г. лекц., 4 г. практ.

Васіль Быкаў як літаратурная славатасць Беларусі. Широкая вядомасць у замежжы, высокае грамадскае прызнанне: народны пісьменнік БССР (1980), Герой Сацыялістычнай Працы (1984), лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Я. Коласа (1964), Дзяржаўнай прэміі СССР (1974), Дзяржаўнай прэміі БССР імя Я. Коласа (1978), Ленінскай прэміі (1986), Міжнароднай прэміі Сан Валенціно (1998), прэміі Расіі “Трыумф” (2000), інш.

Значэнне творчасці В. Быкава ў гісторыі беларускай і сусветнай літаратуры (новая ступень мастацкай праўдзівасці і філасофскай глыбіні ў паказе Вялікай Айчыннай вайны, эстэтычнае асэнсаванне беларускага характару і нацыянальнага менталітэту, трансфармацыя жанру аповесці, прыпавесцінага шматзначнасць, прадметна-рэчыўная вобразнасць апаведу).

Звесткі з біяграфіі. Уплыў даваеннага жыцця на светапогляд будучага пісьменніка. Франтавы вопыт. Першыя апавяданні “Дапякло” (1947) і “У першым баі” (1949). Пачатак літаратурнай творчасці ў 50-я гады (апавяданні “Смерць чалавека”, “Абознік”, абодва – 1951). Паказ пасляваеннага жыцця савецкіх людзей, узаемаадносін у працы, побыце ў першым зборніку В. Быкава “Ход канём” (1960). Жанравая разнастайнасць твораў канца 50-х– пачатку 60-х гадоў.

Роля літаратурнага кантэксту ў пошуках В. Быкавым свайго месца ў мастацкай літаратуры (Л. Талстой, Э. М. Рэмарк, М. Гарэцкі, В. Някрасаў, Ю. Бондараў, Г. Бакланаў і інш.). Выпрацоўка ўласнага мастацкага стылю і свярджэнне новых мастацкіх прынцыпаў у антываеннай літаратуры. Увага да радавога ўдзельніка вайны, выпрабаванне ва ўмовах выбару. Быкаўскі падыход да паказу вайны ў апавяданнях “У першым баі”, “Смерць чалавека”, “Абознік”, “На ўсходзе сонца”, інш. Элементы стылю В. Быкава ў гэтых творах.

Аповесць “Жураўліны крык” (1959) як “першая, даволі нерашучая спроба” (В. Быкаў) праўдзівага паказу вайны. Аўтабіяграфічнасць вобраза галоўнага героя Васіля Глечыка. Паводзіны героя ў сітуацыі выбару. Экскурсы ў мінулае кожнага з іх. Даследаванне псіхалогіі здрадніцтва. Вобраз Івана Пшанічнага ў крытыцы. Сімвалічны сэнс назвы твора.

Выяўленне маральна-духоўнай сутнасці чалавека ў экстрэмальнай сітуацыі ў аповесці “Здрада” (1960). Ацэнка ў крытыцы вобраза Блішчынскага.

Мастацкае наватарства аповесці “Трэцяя ракета” (1961). Вобраз Лазняка як выразніка быкаўскага погляду на вайну і антываеннага пафасу твора. Галерэя людскіх характараў у аповесці. Вобраз Люсі і ступень

маральнасці яе сяброў па зброі. Сінтэз эпасу, лірыкі і драмы ў апавядальным маўленні аўтара.

Апавяданні (“Сваякі”, “Адна ноч”) і “маленькія аповесці” (“Пастка”, “Праклятая вышыня”, “Абеліск”) у сістэме твораў В. Быкава. Наватарская інтэрпрэтацыя традыцыйных сюжэтаў у нацыянальнай і сусветнай літаратурах пра вайну (Я. Колас, М. Гарэцкі, К. Чорны; Э. М. Рэмарк, А. Камю, Ж. П. Сартр). Трагічнае паняцце абсурду вайны і збліжэнне з філасофіяй экзістэнцыялізму.

Паказ велічы чалавека ў знішчальных абставінах вайны ў аповесці “Альпійская балада” (1963). Літаратурная крытыка пра твор і адносіны самога аўтара да яго. Праблема рамантызацыі і ідэалізацыі ў сюжэце аповесці. Філасофскія развагі пісьменніка пра эпоху, што растаўляе “пасткі” для чалавека.

Творчыя пошукі В. Быкава ў другой палове 60-х–70-я гады.

Гісторыя публікацыі і далейшы літаратурны лёс аповесці “Мёртвым не баліць” (1966). Аўтабіяграфізм і дакументалізм твора. Новы ўзровень мастацкай праўдзівасці ў аповесці і дыскусія пра “акопную праўду” (“рэмаркізм”) у савецкай прэсе. Раскрыццё сутнасці таталітарнай сістэмы праз вобразы Сахно і Гарбацюка. Ідэйная роля жаночага вобраза ў творы.

Аўтарскі вобраз вайны (“мая вайна”) ў аповесці “Праклятая вышыня” (1968) і неадэкватная рэакцыя літаратурнай крытыкі. Шматзначнасць, сімволіка і прыпавесцінасць, іх паглыбленне ў наступных творах. Паглыбленне роздуму мастака пра цану Вялікай Перамогі і каштоўнасць асобнага чалавечага жыцця ў аповесці “Яго батальён” (1975), апошняй з цыкла “франтавых аповесцей”. Свядомая палеміка аўтара з ранейшай аповесцю “Праклятая вышыня” і салідарнасць з сусветнай класікай (Э. Хемінгуэем). Паняцце меры чалавечай адказнасці ў аповесці “Дажыць да світання” (1972).

Выход пісьменніка на “партызанскую” тэму як унікальная мажлівасць для пастаноўкі праблемы выбару ва ўмовах падпольнай і партызанскай вайны з акупантамі. “Круглянскі мост” (1969) – першы твор з цыклу “партызанскіх аповесцей”. Маральная сутнасць канфлікту Таўкача і Брытвіна. Пошукі “філасофскага караня” мінулых падзей і іх рэха ў сучаснасці. Літаратурная крытыка пра аповесць, палеміка пра гуманізм і прагматызм у савецкай прэсе.

Выбар чалавека перад знішчальнаю сілай абставін у аповесці “Сотнікаў” (1970). Супрацьпастаўленне вобразаў Сотнікава і Рыбака. Паказ унутранага свету чалавека, магчымасцей яго духу, значэння духоўнай культуры ў жыцці чалавека. Пафас сцвярджэння каштоўнасці чалавечага жыцця ў філасофскіх дыялогах, маналогам герояў і ў аўтарскіх адступленнях. Адкрыты фінал твора і яго сэнс.

Аповесць “Абеліск” (1971) – своеасаблівы ўдзел В. Быкава ў спрэчках, што разгарэліся вакол яго твораў. Адметнасць сюжэтна-кампазіцыйнай будовы, публіцыстычная палемічнасць твора. Роля дыялогаў-спрэчак у раскрыцці характараў герояў і спасціжэнні аўтарскай ідэі. Праблема гераізму, абавязку, сумлення, адказнасці перад будучыняй. Вобраз настаўніка Алеся Мароза. Дыскусія пісьменніка з класікай (“Балада пра чатырох заложнікаў” А. Куляшова). Роля беларускага настаўніцтва і нацыянальнай інтэлігенцыі ў духоўным выхаванні народа (прысвячэнне аповесці памяці настаўніка Міколы Пашкевіча). Вобраз Паўла Міклашэвіча.

Праблема будучыні ў аповесці “Воўчая згря” (1974). Вобразы партызанаў Леўчыка, Грыбаеда як выяўленне рысаў беларускага нацыянальнага характару. Складанасць кампазіцыйнай структуры твора. Сэнсавая роля адкрытага фіналу.

Апошняя аповесць “партызанскага цыклу” “Пайсці і не вярнуцца” (1978). Праўдзівы паказ складанасці і супярэчлівасці псіхалогіі чалавека, яго зменлівых адносін да добра і зла ў вобразе Антона Галубіна. Выяўленне душэўнай прыгажосці і духоўнай моцы Зосі Нарэйкі. Літаратурная крытыка пра твор (артыкул І. Залатускага “Быкаў супраць Быкава”).

Аповесць “Знак бяды” (1982) як пачатак новага этапу ў творчасці В. Быкава. Філасофска-псіхалагічнае і сацыяльна-гістарычнае асэнсаванне сувязі часоў і эпох у творы. Рэтраспекцыя як прыём паказу даваеннага жыцця. Творчая распрацоўка мележаўскага погляду на падзеі калектывізацыі. Мастацкі сінтэз паказу беларускай вёскі і падзей вайны. Вобраз “разбуранага гнязда” і “знакі бяды” ў сюжэце аповесці. Асуджэнне фашызму і сталінізму як сутнасна блізкіх антычалавечых з’яваў. Вобразы Петрака і Сцепаніды Багацькаў як своеасаблівыя варыянты нацыянальнага характару беларуса. Мастацкая канцэпцыя Беларускага супраціўлення А. Адамовіча ў варыянце “вайны пад стрэхамі” і яе развіццё ў прозе В. Быкава. Вытокі маральнага падзення Каландзёнкі, Гужа, Недасекі. Філасофская ёмістасць аўтарскай канцэпцыі.

Актуалізацыя сюжэтнай сітуацыі аповесці “Круглянскі мост” і яе мастацка-вобразнае развіццё ў рамане “Кар’ер” (1985). Роля ўспамінаў і роздуму над падзеямі мінулага ў паступальным руху чалавецтва да духоўна-маральнага ідэалу.

Асэнсаванне лёсу беларускага сялянства ў час калектывізацыі ў аповесці “Аблава” (1989). Паказ жыцця спецперасяленцаў. Вобраз Хведара Роўбы як увасабленне драматызму і трагізму лёсу народа. Класічная тэма “раскіданага гнязда” і яе ўвасабленне ў быкаўскім творы. Выяўленчая роля мастацкіх сімвалаў і дэталей. Праблема бацькоў і дзяцей у аповесці.

Паказ аблічча таталітарнай сістэмы і яе бязвінных шматлікіх ахвяр у аповесцях “У тумане” (1987), “Сцюжа” (1969, 1991). Актуалізацыя падзей даваеннага жыцця і выяўленне іх сувязі з падзеямі ваеннага часу. Быкаўскае асэнсаванне экзістэнцыялісцкага паняцця абсурду і яго вобразнае выяўленне ў вобразах і сюжэце. Сімвалічны сэнс назваў твораў.

Актыўная грамадская дзейнасць пісьменніка ў перыяд перабудовы. В. Быкаў як духоўны лідэр беларускай нацыі. Выступленні, артыкулы, інтэрв’ю гэтага перыяду ў кнізе “На крыжах” (1992). Сімвалічнасць назвы.

“Новы” Быкаў у творах 90-х гадоў ХХ ст. Зварот пісьменніка да жанру апавядання (“На чорных лядах”, “Бедныя людзі”, абодва – 1994; “Зенітчыца”, “Падоранае жыццё”, “Жоўты пясочак”, усе – 1995; інш.). Узнаўленне ў мастацкіх вобразах трагічнай гісторыі беларусаў. Лаканізм і філасафічнасць твораў, прыкметы прыпавесцінасці. Выхад кнігі прозы “Сцяна” (1997).

Выяўленне трагізму апошніх дзён вайны і сапраўднай цаны перамогі ў аповесці “Пакахай мяне, салдацік” (1996). Выяўленне хрысціянскай ідэі ў вобразе Франі. Маральна-філасофскі змест твора.

В. Быкаў як аўтар “баек жыцця” з філасофска-алегарычным зместам (“Музыка”, “Народныя мсціўцы”, абодва – 1997; аповесць “Ваўчыная яма”, апавяданні “Мальбара”, “Тры нявымаўленыя словы”, “Труба”, усе – 1998; “Хутаранцы”, “Апагалагетыка нагана”, “Кошка і мышка”, усе – 1999). Аўтарскія жанравыя абазначэнні твораў (“прыпавесць”, “памфлет”, “хрэстаматыйная казачка для дарослых”). Прыпавесць “Сцяна” (1995) як вопыт экзістэнцыяльнай прозы. Тыпалагічная блізкасць з творамі Ж. П. Сартра і А. Камю. Зборнік прыпавесцей “Пахаджане” (2000).

Сінтэз нацыянальнага вопыту і еўрапейскай традыцыі ў прозе В. Быкава. Месца яго творчасці ў сучасным літаратурным працэсе.

В. Быкаў як публіцыст, эсэіст, літаратурны крытык (зборнікі артыкулаў “Праўдай адзінай”, 1984; “На крыжах”, 1992; “Крыжовы шлях”, 1998). Кніга ўспамінаў “Доўгая дарога дадому” (2002).

Творы пісьменніка ў перакладах на замежныя мовы.

ПЕРШЫЯ ПРАКТЫЧНЫЯ ЗАНЯТКІ Творчасць В. Быкава 50-х–70-х гадоў. “Франтавыя” і “партызанскія” аповесці.

1. Звесткі з біяграфіі. Штрыхі да партрэта пісьменніка.
2. Абмеркаванне пытанняў:
 - 2.1 Вызначце асноўныя этапы творчасці пісьменніка. Чым яны абумоўлены?

- 2.2 Якімі творамі пачынаў свой літаратурны шлях В. Быкаў? Якое месца ў іх займала ваенная тэма? Чаму?
- 2.3 Паразважайце аб праблемна-тэматычнай блізкасці апавяданняў “Незагойная рана” і “Круты бераг ракі”. На якую праблему ў творах вы хацелі б звярнуць асаблівую ўвагу вучняў? Чым уражвае апавяданне “Сваякі”? Патлумачце сэнс назвы твора.
- 2.4 Які новы аспект асэнсавання ваенных падзей закранае пісьменнік у апавяданні “Адна ноч”? Чым яно блізкае да апавядання М. Гарэцкага “Рускі”? У чым В. Быкаў пайшоў далей за свайго папярэдніка?
- 2.5 На якія цыклы і ў сувязі з чым умоўна падзяляюцца аповесці В. Быкава канца 50-х–70-х гадоў?
- 2.6 Ці згодныя вы, што сапраўды “першай, даволі нерашучай спробай” паказу вайны, як лічыў яе аўтар, з’яўляецца аповесць “Жураўліны крык”? Адказ абгрунтуйце. Як крытыкі “расчываюць” вобраз Івана Пшанічнага? Меркаванні каго з іх вам бліжэй? Як вы ставіцеся да гэтага і іншых герояў? Матывуйце свае высновы. Для чаго аўтар у “Жураўліным крыку” так шырока ўводзіць успаміны пра мінулае герояў? Пакажыце, як рэалізуецца ў аповесці майстэрства псіхалагічнага аналізу? Як вы разумееце назву твора?
- 2.7 Што дае падставы даследчыкам (М. Тычына, інш.) гаварыць пра наватарства быкаўскай аповесці “Трэцяя ракета”? А. Адамовіч назваў “Трэцюю ракету” публіцыстына заостранай аповесцю. Праз які вобраз “рэалізавана” гэта асаблівасць твора? З якімі вобразамі звязаны спробы інтэлектуальна-філасофскага заглыблення? Адказ падмацуйце спасылкамі на тэкст. Як крытыкі інтэрпрэтуюць вобраз Люсі ў “Трэцяй ракеце”? Меркаванні каго з даследчыкаў вам бліжэй? Чаму?
- 2.8 У “Трэцяй ракеце” закраналася праблема палону. Якое гучанне набывае гэтая тэма ў аповесці “Альпійская балада”? Паразважайце, чаму, па аўтарскай задуме, побач з Іванам аказалася дзяўчына-італьянка. Якія мастацкія магчымасці адкрыў перад пісьменнікам гэты сюжэтны паварот? Якія рысы нацыянальнага характару ўласцівы Івану Цярэшку? Які аспект асэнсавання даваеннага жыцця закранае В. Быкаў у аповесці? Які стылёвы пачатак выкарыстоўвае аўтар пры стварэнні вобраза Джуліі? Якім паўстае перад чытачом каханне герояў і як яно характарызуе іх? Акрэсліце мастацкую функцыю прыроды ў творы. Паразважайце пра глыбокі гуманістычны змест “Альпійскай балады”. Вызначце ролю эпілогу ў вырашэнні аўтарскай задумы. Як успрыняла твор крытыка і як сам пісьменнік ацэньваў яго?
- 2.9 Раскажыце пра лёс аповесці “Мёртвым не баліць”. Чаму афіцыйная цензура не дазваляла яе друкаваць? Якую праблему вырашае аўтар вобразамі Сахно і Гарбацюка? Паразважайце, ці дае твор падставы для

гаворкі пра “сахноўшчыну” як пэўны тып псіхалогіі. Матывуйце ваша стаўленне да герояў, праблем, узнятых у аповесці. Як вы разумееце назву? Вызначце месца твора ў цыкле “франтавых” аповесцей В. Быкава.

- 2.10 Параўнайце вобразы камандзіраў Ананьева з “Праклятай вышыні” і Валашына з аповесці “Яго батальён”. Дакажыце, што яны тыпова быкаўскія героі.
- 2.11 Да каго з камандзіраў (Ананьева ці Валашына) блізкі лейтэнант Іваноўскі з аповесці “Дажыць да світання”? Чаму? Раскрыўце матыў апантанага змагання чалавека з неспрыяльнымі абставінамі і вызначце яго месца ў творы. Што вы прапануеце вучням на пазакласнае чытанне: аповесць “Дажыць да світання” ці апавяданне “На ўсходзе сонца”? Чаму?
- 2.12 Які з твораў В. Быкава пачынаў цыкл “партызанскіх” аповесцей? Акрэсліце сутнасць маральнага канфлікту ў аповесці “Круглянскі мост”. Якія сродкі мастацкай выразнасці выкарыстоўвае пісьменнік, выказваючы свае адносіны да Брытвіна? Вызначце ролю ўстаўных эпізодаў прыпавесцінага характару ў аповесці.
- 2.13 Акрэсліце месца ў “партызанскім” цыкле аповесці “Сотнікаў”. На працягу ўсяго твора Рыбак і Сотнікаў разам, чаму ж аповесць названа “Сотнікаў”? З якой мэтай В. Быкаў выкарыстоўвае пачарговую змену апавядальніка, дыялагічную форму пабудовы твора? Што мацвала Сотнікава ў бесчалавечных абставінах? Як у гэтым вобразе ўвасабляецца асноўная ідэя твора? Вызначце ролю мастацкай дэталі ў абмалёўцы герояў і абставін.
- 2.14 Ці адносіцца аповесць “Абеліск” да твораў “партызанскага” цыкла? Абгрунтуйце сваё меркаванне. Паразважайце пра подзвіг настаўніка Мароза ў шырокім сэнсе. Чаму б вы хацелі ў яго павучыцца? Вызначце кампазіцыйныя асаблівасці твора, як яны ўплываюць на рэалізацыю аўтарскай задумы? Даследчык М. Тычына лічыць, што ў “Абеліску” В. Быкаў уступае ў спрэчку з класікай (“Баладай аб чатырох заложніках” А. Куляшова). Ці падзяляеце вы гэтую думку і чаму? Пакажыце, як у “Абеліску”, у параўнанні з “Сотнікавым”, распрацоўваецца матыў духоўнай сувязі паміж героем, які ідзе на смерць, і тым, хто застаецца працягваць яго справу. Вызначце ролю дыялогаў-спрэчак у раскрыцці чалавечых характараў.
- 2.15 У якіх творах В. Быкава закранаецца праблема будучыні? Якое новае гучанне набывае яна ў аповесці “Воўчая зграя”? Што сімвалізуе ў творы выратаванне дзіцяці? Назавіце іншыя сімвалічныя вобразы ці эпізоды аповесці. Раскрыўце метафарычны сэнс загаловка твора. Якія рысы сапраўднага народнага характару знаходзім ў вобразях Ляўчука і

Грыбаеда? Паразважайце, для чаго В. Быкаў выкарыстоўвае ў “Воўчай зграі” адкрытую канцоўку.

- 2.16 Якія маральна-этычныя праблемы асэнсоўвае апошня з “партызанскага” цыкла аповесць “Пайсці і не вярнуцца”? Для чаго аўтар уводзіць у твор надзвычай вострую барацьбу супрацьлеглых па сваёй маральна-этычнай арыентаванасці характараў Зосі Нарэйкі і Антона Галубіна? Хто з ранейшых быкаўскіх герояў найбольш тыпалагічна блізкі да вобраза Антона і чаму? Прывядзіце прыклады майстэрства выкарыстання дэталавага псіхалагічнага аналізу ў творы. Як вы разумееце назву аповесці?
- 2.17 Вызначце ролю жаночых вобразаў у творах В. Быкава. Якой з быкаўскіх гераінь і чаму вы сімпатэзуеце найбольш?
- 3.0 З разглядаемага перыяду творчасці В. Быкава ў школьную праграму для **вывучэння** ўключаны: у 7 кл. апавяданне “Незагойная рана”; у 8 кл. аповесць “Жураўліны крык”; у 11 кл. “Сотнікаў”. Для **чытання і абмеркавання**: у 8 кл. апавяданне “Страта”. Для **пазакласнага чытання**: апавяданне “На ўсходзе сонца”, аповесці “Альпійская балада”, “Дажыць да світання”.

Вызначце, да якіх перыядаў творчасці пісьменніка гэтыя творы належаць, і аналізуйце іх пры адказе на вышэй прапанаваныя пытанні.

ДРУГІЯ ПРАКТЫЧНЫЯ ЗАНЯТКІ

Творчасць В. Быкава 80-х– пачатку ХХІ ст.

1. Абмеркаванне пытанняў:
- 1.1 Што дае падставы даследчыкам звязваць з аповесцю “Знак бяды” пачатак новага этапу творчасці В. Быкава? Што новага ў асэнсаванні ваенных падзей дае аповесць? Хто яны, Пятрок і Сцепаніда Багацькі? Які, на вашу думку, сэнс укладзены аўтарам у іх прозвішча? Чаму галоўнымі героямі аповесці аўтар абірае сялян? Якія рысы і варыянты нацыянальнага характару беларуса ўвасоблены ў вобразах галоўных герояў? Якія тыпалагічныя вобразы збліжаюць аповесць “Знак бяды” з “Воўчай зграяй”? Паразважайце над вытокамі здрадніцтва высялкоўскіх паліцаяў. У якіх ранейшых творах пісьменнік звяртаўся да асэнсавання даваеннага жыцця? Прасачыце эвалюцыю тэмы. Для чаго ў “Знаку бяды” аўтар уводзіць гэты матэрыял у вялікім аб’ёме? Якім чынам у творы працягваецца мележаўская традыцыя асэнсавання падзей калектывізацыі? Праз якія вобразы гэта ўвасабляецца? Раскрыўце сэнс умоўна-сімвалічных вобразаў. Якія асаблівасці народнага светапогляду яны перадаюць?

- 1.2 Раскрыйце асаблівасці сюжэтна-кампазіцыйнай структуры рамана “Кар’ер”. У часопісным варыянце твор пададзены як аповесць. Што дало падставы аўтару ў кніжным выданні назваць яго раманам? Асэнсуйце маральна-этычную праблематыку твора. Выкажыце свае адносіны да Паўла Агеева. Паразважайце пра ідэйна-эстэтычны змест вобразаў Варвары і айца Кірыла Бараноўскіх.
- 1.3 Раскажыце, якія выпрабаванні выпалі на лёс Сушчэні – галоўнага героя аповесці “У тумане”. Як характарызуюць героя паводзіны, думкі-клопаты перад тварам смерці? Чаму Сушчэня ідзе на самагубства, атрымаўшы шанц застацца ў жывых? Вызначце ролю вобраза Войціка ў вырашэнні праблематыкі аповесці “У тумане”. Раскрыйце шматзначна-сімвалічную назву твора.
- 1.4 Раскажыце пра прычыны самагубства Хведара Роўды – галоўнага героя быкаўскай “Аблавы”. Якім чынам аўтар даследуе ў творы праблему абсурду жыцця? Якія маральна-этычныя праблемы закранае? Да паказу якой тэмы ў “Аблаве” В. Быкаў звярнуўся ўпершыню ў сваёй творчасці? Якое гучанне набываюць ў аповесці тэма калектывізацыі, тэма “раскіданага гнязда”? Вызначце месца, якое адводзіцца ў творы праблеме выхавання дзяцей. Паразважайце, ці толькі час, грамадства вінаватыя ў тым, што Міколка здольны забіць роднага бацьку.
- 1.5 Вызначце асноўную праблему аповесці “Сцюжа”. Які новы аспект асэнсавання 30-х гадоў гучыць ў ёй у параўнанні з папярэднімі творамі В. Быкава? Акрэсліце ролю разважанняў Ягора Азевіча адносна даваеннага жыцця ў вырашэнні аўтарскай задумы. Якія рысы нацыянальнага характару выявіліся ў вобразе “безыменнай” жанчыны, што даглядала хворага Азевіча? Якія бакі рэчаіснасці 30-х гадоў раскрываюцца праз гэты вобраз? Звярніце ўвагу на сімвалічны вобраз “разбуранага гнязда” ў аповесці. Якім сэнсавым зместам напоўнены заключны эпізод твора? Паразважайце над назвай. Аповесць датуецца дзвюма датамі, аб чым гэта сведчыць?
- 1.6 Чым вызначаўся апошні перыяд творчасці В. Быкава? Якія новыя мажлівасці адкрыла пісьменніку перабудова?
- 1.7 Вызначце жанравыя асаблівасці твораў, змешчаных у зборніку прозы “Сцяна”. На якія праблемна-тэматычныя групы яны падзяляюцца? У якіх з іх і якім чынам В. Быкаў звяртаецца да сваёй традыцыйнай ваеннай тэмы? Якія творы са зборніка “Сцяна” будзеце рэкамендаваць для чытання і абмеркавання вучням?
- 1.8 Якія новыя праблемы ў асэнсаванні жыцця ўздымае В. Быкаў у аповесці “Пакахай мяне, салдацік”? Паразважайце, ці выпадкова дзеянне адбываецца ўсё ў тых жа Аўстрыйскіх Альпах, дзе сустрэліся і пакахалі адзін аднаго героі “Альпійскай балады”, і якіх вераломна

разлучыла вайна. Кім адчувае сябе ў апошнія дні вайны лейтэнант Барэйка: воінам-вызваліцелем ці ахвярай? Чаму? Раскрыўце праблему духоўнага пачатку ў жыцці чалавека і ролю рэлігіі для асобы і грамадства. На якой падставе можам назваць аповесць глыбока філасофскім творам? Якія праблемы, узнятыя ў аповесці, вы хацелі б абмеркаваць з вучнямі 11-га класа?

- 1.9 Якія гістарычныя падзеі пакладзены ў аснову апавядання “На Чорных лядах”? Згадайце, што прывяло ў рады паўстанцаў герояў твора. Чаму яны выбралі для сябе такі канец? Што больш за ўсё трывожыць камандзіра перад самазабойствам? Які сэнс ён уклаў у загад Валодзьку “Жыві. За нас. За бацьку”? Як вы разумееце сэнс назвы апавядання?
- 1.10 На якой падставе Дз. Бугаёў аднёс апавяданне “Жоўты пясочак” да самых моцных быкаўскіх твораў. Выкажыце свае меркаванні на гэты конт. На чым акцэнтуюе ўвагу В. Быкаў, паказваючы “курапацкую вайну” (А. Адамовіч)? Пакажыце, як паводзілі сябе ахвяры таталітарнай сістэмы ў апошнім шляху. Чым сярод астатніх вылучаецца вобраз маскоўскага грабежніка Зайкоўскага? У чым пісьменнік бачыць абсурднасць паказанай сітуацыі? Паразважайце, з якой мэтай В. Быкаў выкарыстоўвае ў апавяданні не зусім уласцівыя яго творам парадыйнасць і шматпланавую іранічнасць.
- 1.11 Хто яны, “народныя мсціўцы”, з аднайменнага быкаўскага апавядання? Якія сродкі мастацкай выразнасці выкарыстоўвае пісьменнік для стварэння каларытных постацяў герояў? На якой падставе даследчыкі адносяць апавяданне да прыпавесцяў?
- 1.12 Паразважайце, чаму пісьменніка прывабліваў жанр прыпавесці. Хто з даследчыкаў творчасці В. Быкава паглыбіўся ў даследаванне гэтага жанру? Чым вызначаюцца быкаўскія прыпавесці, што склалі зборнік “Паязджане” і ўвайшлі ў кнігу “Калі рукаюцца душы...” (у суаўтарстве з Р. Барадудзіным)?
- 1.13 Раскажыце, як перададзена абсурднасць рэчаіснасці ў аповесцях “Афганец”, “Ваўчыная яма”, апавяданні “Труба” і іншых творах.
- 1.14 Якія балючыя праблемы сучаснасці закранае пісьменнік у аповесці “Ваўчыная яма”? Якія факты адносна прычынаў Чарнобыльскай катастрофы ўкладвае В. Быкаў у вусны былога вайскоўца? Ахарактарызуйце галоўных герояў аповесці. Чаму на працягу ўсяго твора яны застаюцца безыменнымі? Паразважайце пра сэнсавую змястоўнасць вобраза хутаранца Карпа. Знайдзіце ў аповесці сімвалічныя вобразы, мастацкія дэталі са шматзначна-абагульненым сэнсам. Раскрыўце абагульняльны сэнс метафарычнага ў сваёй аснове загалюка твора.

- 1.15 Хто з даследчыкаў і на якіх падставах звярнуў увагу на тыпалагічную блізкасць прозы В. Быкава да еўрапейскай традыцыі?
- 2 Падрыхтуйце паведамленне “Васіль Быкаў – публіцыст, эсэіст, літаратурны крытык”.
- 3 Паразважайце пра каштоўнасць кнігі ўспамінаў “Доўгая дарога да дому” для разумення светапогляду пісьменніка, яго творчай лабараторыі, усяго літаратурнага працэсу Беларусі савецкіх дзесяцігоддзяў.
- 4 У школе **вывучаецца** ў 11 кл. аповесць “Знак бяды”. Для **самастойнага чытання** прапануецца ў 11 кл. аповесць “Пакахай мяне, салдацік”, для **пазакласнага чытання** ў 11 кл. зборнік прозы “Сцяна”, а ў **аглядзе сучаснай прозы** – аповесці “У тумане” і “Сцюжа”.

ТВОРЫ: Быкаў, В. Поўны збор твораў : у 14 т. / В. Быкаў ; прадм. А. Пашкевіча. – Мінск : Саюз беларус. пісьменнікаў ; Масква : Время, 2005–2006 (т. 6).

Быкаў, В. Выбраныя творы / В. Быкаў ; уклад., прадм., камент. М. Тычыны. – Мінск : “Беларус. кнігазбор”, 2004. – 700 с.

Быкаў, В. Збор твораў : у 6 т. / В. Быкаў ; прадм. М. Тычыны. – Мінск : Маст. літ., 1992–1994.

Барадулін, Р. Калі рукаюцца душы... *Паэзія з прозай* / Р. Барадулін, В. Быкаў ; маст. А. Баркоўскі. – Мінск : ГА БТ “Кніга”, 2003. – 344 с.

Быкаў, В. Аўтабіяграфічныя дадаткі да “Доўгай дарогі дадому” / В. Быкаў // Дзеяслоў. – 2006. – № 4. – С. 175–190.

Быкаў, В. Балота ; Знак бяды : Аповесці / В. Быкаў ; прадм. М. Тычыны. – Мінск : Кніга, 2001. – 495 с.

Быкаў, В. Бліндаж : Аповесці / В. Быкаў ; уступ. артык. А. Пашкевіча. – Москва : Хурсік, 2007. – 191 с.

Быкаў, В. Доўгая дарога да дому : Кніга ўспамінаў / В. Быкаў. – Мінск : ГАБТ “Кніга”, 2002. – 539 с.

Быкаў, В. Крыжовы шлях : Артыкулы, эсэ, інтэрв’ю, выступленні / В. Быкаў. – Мінск : Гронка, 1998. – 287 с.

Быкаў, В. На крыжах : Выступленні, артыкулы, інтэрв’ю / В. Быкаў. – Мінск : Беларусь, 1992. – 271 с.

Быкаў, В. Парадоксы жыцця / В. Быкаў ; уступ. артык. А. Пашкевіча. – Мінск : Беллітфонд, 2004. – 287 с.

Быкаў, В. “Пішу, як умею, як разумею : Перапіска Васіля Быкава і Лазара Лазарава / В. Быкаў // Дзеяслоў. – 2007. – № 1. – С. 216–232 ; № 2. – С. 174.

Быкаў, В. Праўдай адзінай : Літ. крытыка, публіцыстыка, інтэрв’ю / В. Быкаў. – Мінск : Маст. літ., 1984. – 262 с.

Быкаў, В. Пункціры жыцця. Далітаратурная біяграфія / В. Быкаў // Дзеяслоў. – 2005. – № 5. – С. 254–269.

Быкаў, В. Сьцяна / В. Быкаў ; рэд. С. Дубавец. – Мінск : Наша ніва, 1997. – 383 с.

Быкаў, В. “Чалавецтва ўратуецца падзвігам духу...” / В. Быкаў ; гутар. А. Адамовіч // Полымя. – 2001. – № 5. – С. 148–193.

Васіль Быкаў : “Літаратура – гэта вечавы звон” / В. Быкаў ; гутарку вёў З. Прыгодзіч // Полымя. – 2006. – № 5. – С. 204–218.

ЛІТАРАТУРА: Бугаёў, Дз. Праўда і мужнасць таленту : Выбранае : Кніга пра Васіля Быкава. Артыкулы. Дыялог / Дз. Бугаёў ; прадм. І. Чыгрынава. – Мінск : Маст. літ., 1995. – 414 с.

Бугаёў, Дз. Трагічная праўда часу / Дз. Бугаёў // Спамядальнае слова : Літар. крытыка, успаміны / Дз. Бугаёў. – Мінск, 2001. – С. 58–107.

Быкаў Васіль // Беларускія пісьменнікі : Бібліягр. слоўн. : у 6 т. / Ін-т літ. імя Я. Купалы ; рэдкал. : І. Багдановіч [і інш.]. – Мінск, 1992–1995. – Т. 1 : Абуховіч – Ватацы. – 1992. – С. 426–444.

Локун, В. Васіль Быкаў у кантэксце сусветнай літаратуры / В. Локун. – Мінск : Тэхнапрынт, 2005. – 228 с.

Тычына, М. Васіль Быкаў / М. Тычына // Гісторыя беларускай літаратуры ХХ стагоддзя : у 4 т. / НАН Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы. – 2-е выд. – Мінск, 2001–2002. – Т. 3. – 2002. – С. 640–687.

ДАДАТКОВАЯ ЛІТАРАТУРА: Андраюк, С. Літаратура на мяжы стагоддзяў : Колькі разважанняў пра творчасць Я. Брыля і В. Быкава / С. Андраюк // Роднае слова. – 2003. – № 3. – С. 15–17.

Андраюк, С. Служыць праўдзе і чалавеку. Васіль Быкаў / С. Андраюк // Пісьменнікі. Кнігі / С. Андраюк. – Мінск, 1997. – С. 116–143.

Афанасьев, И. Кто восходит на Голгофу : Антивоенная идея в творчестве В. Быкова / И. Афанасьев. – Мінск : Маст. літ., 1993. – 160 с.

Барадзіна, А. Увасабленне нацыянальнай адметнасці беларусаў у аповесці В. Быкава “Знак бяды” / А. Барадзіна // Роднае слова. – 1998. – № 7. – С. 63–70; № 8. – С. 109–116.

Барадулін, Р. Космас В. Быкава / Р. Барадулін // Беларусь. – 1994. – № 6. – С. 4–5.

Бугаёў, Дз. Васіль Быкаў : Нарыс жыцця і творчасці / Дз. Бугаёў. – Мінск : Нар. асвета, 1987. – 207 с.

Бугаёў, Дз. Вобраз маці і ўвогуле жанчыны ў творах Васіля Быкава / Дз. Бугаёў // Роднае слова. – 2006. – № 1. – С. 17–20.

Бугаёў, Дз. Вывучэнне творчасці Васіля Быкава ў школе : дапам. для наст. / Дз. Бугаёў, М. Верціхоўская, В. Верціхоўская. – Мінск : Аверсэв, 2005. – 284 с.

Бугаёў, Дз. Коласаўская традыцыя ў творчасці Васіля Быкава / Дз. Бугаёў // Служэнне Беларусі : Прабл. арт., літ. партр., эсэ, успаміны / Дз. Бугаёў. – Мінск, 2003. – С. 19–30.

Бугаёў, Дз. Чалавечнасць Васіля Быкава / Дз. Бугаёў // Роднае слова. – 2005. – № 1. – С. 91–92.

Бугаёў, Дз. Што пішучь пра Васіля Быкава : Палемічныя нататкі / Дз. Бугаёў // Арганічнасць таленту : Літар.-крыт. арт. / Дз. Бугаёў. – Мінск, 1989. – С. 97–143.

Быкава, І. Так ужо на нябёсах запісана : перапіска В. Быкава і А. Адамовіча / І. Быкава ; падр. да друку А. Пашкевіча // Дзеяслоў. – 2008. – № 1. – С. 201–222.

Вабішчэвіч, В. Горкая праўда вайны. Аповесць “Балота” В. Быкава / В. Вабішчэвіч // Роднае слова. – 2005. – № 1. – С. 15–16.

Васіль Быкаў : Фотаальбом / Уклад. А. Адамовіч. – Мінск : Беларусь, 1986. – 72 с.

Грышкевіч, С. Перамагчы ў чалавеку страх : месца В. Быкава ў беларуск. літаратуры / С. Грышкевіч // Дзеяслоў. – 2003. – № 5. – С. 52–69.

Дедков, И. Василь Быков : Повесть о человеке, который выстоял / И. Дедков. – Москва : Сов. писат., 1990. – 308 с.

Дзянісава, Н. Аўтарскія пераклады В. Быкава / Н. Дзянісава // Роднае слова. – 2000. – № 3. – С. 3–5.

Дубянецкі, М. Злое вогнішча : Да гісторыі выдання аповесці В. Быкава “Мёртвым не баліць” / М. Дубянецкі ; прадм. С. Законнікава ; публ. М. М. Дубянецкай ; падрыхт. да друку А. Урбана // Полымя. – 1999. – № 2. – С. 160–191.

Запрудскі, І. Настальгічная навацыя, або Водар іранічнага блазенства [пра аповесць В. Быкава “Ваўчыная яма”] / І. Запрудскі // Роднае слова. – 1999. – № 12. – С. 3–6.

Золотусский, И. Быков против Быкова / И. Золотусский // Литературное обозрение. – 1978. – № 12.

Іконнікава, Л. Час і эпоха ў аўтабіяграфічнай кнізе “Доўгая дарога дадому” В. Быкава / Л. Іконнікава // Роднае слова. – 2006. – № 2. – С. 9–10.

Краўчанка, М. Апалогія абсурду : Чарнобыльскае светаадчуванне герояў аповесці “Ваўчыная яма” / М. Краўчанка // Полымя. – 2003. – № 11. – С. 208–211.

Крэўчык, А. Пасля шоку [інтэрнет-агляд матэрыялаў пра В. Быкава ў сусветным сайце] / А. Крэўчык // Крыніца. Славянскі свет. – 2003. – № 8. – С. 93–94.

Локун, В. Літаратура і свабода выбару (экзістэнцыянальныя кірункі твораў В. Быкава) / В. Локун // Полымя. – 1998. – № 5. – С. 238.

Лявонава, Е. “Не адзінокі востраў...” В. Быкаў і сусветная літаратура / Е. Лявонава // Полымя. – 2005. – № 8. – С. 166–182.

Лявонава, Е. Семантыка старазапаветных алюзіяў у аповесці В. Быкава “Сотнікаў” / Е. Лявонава // Весн. Беларус. дзярж. ун-та. Сер. 4. Філалогія. – 2005. – № 2. – С. 27–31.

Макмілін А. Быкаў і Барадулін : творчае літаратурнае сяброўства / А. Макмілін ; пер. з англ. В. Фурса // Весн. Беларус. дзярж. ун-та. Сер. 4. Філалогія. – 2004. – № 2. – С. 33–39.

Мёртвым не больно – больно живым / Публ. А. Новикова, В. Телицына ; вступ. зам. и коммент. В. Телицына // Вопросы литер. – 2007. – ноябрь–дек. – С. 210–215.

Мяснікоў, А. Наш Быкаў / А. Мяснікоў // Дзеля гэтага варта жыць / А. Мяснікоў. – Мінск, 2000. – С. 37–43.

Навумчык, С. “Ён прыехаў...” Апошні перыяд жыцця В. Быкава / С. Навумчык // Народ. воля. – 2004. – 25 мая. – С. 2.

Наш Быкаў : Кніга ўспамінаў / Уклад. Г. Бураўкін. – Мінск : ГАБТ “Кніга”, 2004. – 494 с.

Нікіфаровіч, В. Горкая споведзь вяртання [пра кнігу В. Быкава “Доўгая дарога дадому”] / В. Нікіфаровіч // Народ. воля. – 2003. – 19 чэрв. – С. 3.

Пажарыцкі, М. Матыў “раскіданага гнязда” ў творчасці Васіля Быкава / М. Пажарыцкі // Роднае слова. – 2000. – № 9. – С. 13–16.

Пажарыцкі, М. Міфалогія і фальклор у творчасці В. Быкава / М. Пажарыцкі // Роднае слова. – 2004. – № 6. – С. 3–8 ; 84–89.

Смаль, В. Аповесць “Аблава” ў Х кл. / В. Смаль // У дапамогу педагогу : Беларус. мова і літ. – 2002. – № 2. – С. 87–98.

Соломаха, В. Оглобелная критика в интерьере культуры [критики В. Быкова] / В. Соломаха // Сов. Белоруссия. – 2001. – 20 окт. – С. 6.

Станулевіч, І. Ваеннае каханне вачамі Васіля Быкава / І. Станулевіч // Роднае слова. – 2000. – № 9. – С. 8–12.

Тарас, В. Быкаў у Празе / В. Тарас // Наша ніва. – 2004. – 18 чэрв. – С. 6.

Тычына, М. Апошнія творы В. Быкава / М. Тычына // Роднае слова. – 2004. – № 2. – С. 23–27.

Тычына, М. Поединок : Василь Быков и время / М. Тычына // Всемир. лит. – 1999. – № 7. – С. 129–138.

“Фінскі парламент вітаў Быкава стоячы...” // Наша ніва. – 2004. – № 26. – С. 2, 15.

Цімашкова, К. Разбурэнне духоўнасці страшней за акупацыю. Урок па аповесці В. Быкава “Знак бяды”. Х клас / К. Цімашкова // Роднае слова. – 2004. – № 6. – С. 50–57.

Шанскі, А. Вяртаньне Быкава / А. Шанскі // Наша ніва. – 2004. – № 24. – С. 4.

УЛАДЗІМІР КАРАТКЕВІЧ (1930–1984) – 10 г. лекц., 4 г. практ.

Асоба і шматграннасць таленту У. Караткевіча. Далучанасць да славянскай, еўрапейскай, сусветнай цывілізацыі. Вялікая заслуга ў распрацоўцы гістарычнай тэматыкі, адраджэнні нацыянальнай самасвядомасці беларусаў. Высокае грамадскае прызнанне: лаўрэат Літаратурнай прэміі імя І. Мележа (1983), Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Я. Коласа (1984).

Звесткі з біяграфіі. Шлях маладога паэта ў літаратуру, ацэнка тагачаснай крытыкай яго ранніх твораў. Артыкул “Якім шляхам ісці?” як творчая праграма У. Караткевіча.

Тэматычная і жанрава-стылёвая разнастайнасць *паэзіі*: рамантычная ўзнёсласць і грамадзянская сталасць, асацыятыўная вобразнасць і глыбіня зместу, пранікнёны лірызм і філасафічнасць, патрыятычнае гучанне і гуманістычная скіраванасць (“Патрыятычная балада”, “Калумбы зямлі незнаёмай”, “Беларуская песня”, “Быў. Ёсць. Буду”, “Фантазія”, “Безгалоная Венера”, “Віно дажджоў”, інш.). Фальклорна-міфалагічная ўмоўнасць у паэзіі, спалучэнне баладнасці, эпічнасці з эмацыянальнасцю і лірызмам (“Машэка”, “Матчына душа”, “Шыпшына і ружа”, “Паязджане”, “Перакаці-поле”, інш.). Мастацкая непаўторнасць зборнікаў паэзіі “Матчына душа” (1958), “Вячэрнія ветразі” (1960), “Мая Іліяда” (1969), “Быў. Ёсць. Буду” (1986). Гуманізм паэзіі У. Караткевіча (“Бацькава сэрца”, “Слова пра чалавечнасць”, “Балада пра смяротнікаў”, інш.). Выкрыццё чалавеканенавіснай ідэалогіі фашызму. Своеасаблівае інтымнае тэмы ў паэзіі (раздзел “Калі памірае каханне”).

Праза. Першыя праявіны творы (“Рабіна”, “Багун-трава”, “Любоў Мааў”, “Каштаны”, інш.). Іх вартасці і недахопы, асаблівасці стылю.

Цікавае пісьменніка да вуснай народнай творчасці. Зборнік “Казкі” (1975). Мастацкі свет казак У. Караткевіча (“Лебядзіны скіт”, “Гаршок з каменьчыкамі”, “Нямоглы бацька”, “Чортаў скарб”, “Вужыная каралева”, інш.), іх глыбокі выхаваўчы патэнцыял.

Разнастайнасць праблематыкі, стылёвая адметнасць апавяданняў пісьменніка (“Блакiт і золата дня”, “Дрэва вечнасці”, “Лятучы Галандзец”, “Залаты бог”, “Маленькая балерына”, “Кніганомы”, “Сіняя-сіняя”, інш.).

Аўтабіяграфічная апавесць “У снягах драмае вясна” (1958), яе шлях да чытача. Тонкасць і глыбіня аўтарскага мыслення ў раскрыцці душэўных перажыванняў герояў, у перадачы тагачаснай грамадскай атмасферы, у паказе студэнцкага жыцця пачатку 50-х. Вобраз Берасневіча і ўвасабленне аўтарскай задумы.

Спецыфіка апавесці “Дзікае паляванне караля Стаха” (1950, 1958) як гістарычнага дэтэктыва. Паказ грамадства канца XIX ст. у яго сацыяльных

супярэчнасцях, нацыянальнай, культурнай і гістарычнай своеасаблівасці. Праблематыка. Сістэма вобразаў.

Асэнсаванне важных сацыяльна-палітычных і нацыянальных праблем у сатырычна-гумарыстычнай аповесці “Цыганскі кароль” (1958).

Патрыятычны змест і паэтыка рамантызму ў аповесці “Сівая легенда” (1960). Прагэст пісьменніка супраць дэспатызму, жорсткасці, здрады Радзіме. Вобразы Рамана Ракутовіча, Ірыны, інш.

Выхад першага праявічнага зборніка “Блакiт і золата дня” (1961).

Раман “Нельга забыць” (“Леаніды не вернуцца да Зямлі”, 1960–1962) як твор інтэлектуальна-псіхалагічны, шматпланавы, эксперыментальны. Гісторыя выдання. Імкненне аўтара па-новаму ацаніць падзеі Вялікай Айчыннай вайны і сучасную яму рэчаіснасць. Духоўныя пошукі інтэлігенцыі. Прыгажосць і сіла кахання. Сістэма вобразаў у творы. Сэнс назваў рамана.

Раман “Каласы пад сярпом тваім” (1962–1964). Творчая гісторыя. Шматпланавасць і маштабнасць рамана. Час і прастора ў творы. Фальклорна-міфалагічныя і кніжныя традыцыі. Рэальныя гістарычныя асобы і літаратурныя персанажы, народжаныя фантазіяй пісьменніка. Вобразы Алеся Загорскага, Данілы Вежы-Загорскага, Кагутоў, інш. Атмасфера і дух эпохі, глыбінная беларускасць твора. Драматызм, трагізм і паэтызацыя, узвелічэнне Беларусі і яе народа. Дакументальная аснова і мастацкая інтуіцыя аўтара. Сюжэтна-кампазіцыйная будова. Роля лірычных і пейзажных адступленняў у творы. Эпічнасць, лірызм і публіцыстычнасць рамана. Стылёвыя асаблівасці. Філасофскі змест твора і яго назвы. Праблема пераемнасці пакаленняў.

Аповесць “Зброя” (1964) як адгалінаванне рамана “Каласы пад сярпом тваім”. Сатыра на самадзяржаўна-прыгонніцкую Расію 1860-х гадоў.

Выкарыстанне гратэску ў легендзе “Аб бедным д’ябле і аб адвакатах Сатаны” (1961). Паказ барацьбы добра са злом на матэрыяле беларускай сярэдневяковай рэчаіснасці.

Асэнсаванне лёсу роднага краю, выяўленне істотных граняў нацыянальнага характара ў легендзе “Ладдзя Роспачы” (1964). Мастацкая змястоўнасць вобраза сярэдневяковага беларуса, жыццялюба і патрыёта Гервасія Вылівахі. Фальклорныя і кніжныя традыцыі, філасафічнасць і сімволіка. Майстэрства пабудовы прыгодніцкага сюжэта і стварэння характараў. Жанрава-стылёвая адметнасць твора.

Раман “Хрыстос прыязмліўся ў Гародні” (1965–1966), яго месца ў кантэксце еўрапейскіх літаратур (Ф. Рабле, Ш. дэ Кастэр, Р. Ралан, М. Булгакаў, інш.). Традыцыі “карнавальнай літаратуры” і фальклорнай смехавой культуры ў творы. Гратэск у рамане. Авантурна-прыгодніцкі сюжэт і сацыяльна-філасофскі, псіхалагічны змест твора. Вобраз Юрася

Братчыка як прадстаўніка беларускага народа ў XVI ст. Эвалюцыя героя. Жаночыя вобразы. Выкарыстанне пісьменнікам формы Евангелля для выяўлення ўласнай канцэпцыі жыцця і чалавека. Сімволіка і алегарычнасць у рамане. Жанрава-стылёвыя асаблівасці і мова твора.

Аповесць “Чазенія” (1966) як “паэма ў прозе” (Ф. Няўважны). Веліч, краса кахання і прыроды ў творы. Вобразы Севярына Будрыса і Гражыны Арсайлы. Інтэлектуальнасць і глыбокая духоўнасць твора, вытанчанасць стылю, лірычная ўсхваляванасць. Аўтарскае вызначэнне жанру аповесці. Сімвалічны сэнс назвы.

Аўтабіяграфізм і антываенны пафас аповесці “Лісце каштанаў” (1972).

Гісторыка-дэтэктыўны раман “Чорны замак Альшанскі” (1979). Праблематыка твора. Духоўная моц і высокая нацыянальная свядомасць Антона Косміча. Сувязь часоў у творы. Паказ жыцця ў яго супярэчнасцях, сцвярджэнне думкі пра непераможнасць і ўсемагутнасць добра і чалавечнасці. Дынамічнасць сюжэта, глыбіня псіхалагізму ў творы.

Драматургія. Падзеі Вялікай Айчыннай вайны ў гераічнай драме “Млын на Сініх Вірах” (1957). Патрыятычны пафас твора. Праблема мужнай самаахвярнасці і здрады.

Праўдзівыя жыццёвыя сітуацыі, індывідуалізаваныя характары ў драме “Трошкі далей ад Месяца” (1960). Трагічны лёс Вярыгі як ахвяры 30-х гадоў. Вобразы Багуслаўскага, Сяргея, Анэлі, сям’я Бяскішкіных – тыпажы рэчаіснасці сярэдзіны XX ст. і сучаснага жыцця.

Мастацкія асаблівасці гераічнай трагедыі рамантычнага плана “Званы Віцебска” (1974). Шырыня дзеяння, масавыя сцэны і вобраз народа ў творы. Асоба Ісафата Кунцэвіча, яго фанатычны дэспатызм і жорсткасць. Грамадзянская смеласць драматурга ў паказе гісторыі народа.

Гераічная драма “Кастусь Каліноўскі” (1978). Няпросты шлях да гледача. Рэальныя гістарычныя асобы і фантастычныя постаці (жанчына ў чорным, юрод) у творы.

Драма “Калыска чатырох чараўніц” (1982) – сацыяльна-філасофскі твор пра дзіцячыя і юнацкія гады Я. Купалы. Фантастычна-казачны пралог. Купалаўскія вобразы і тэмы ў канве твора. Філасофская заглыбенасць.

Трагікамедыя “Маці ўрагану” (1982) як вяршыня драматургіі У. Караткевіча. Паказ падзей Крычаўскага паўстання 1743–1744 гадоў. Вобразы Васіля і Агны Вецер. Праблемы асабістага і грамадскага, пачуцця і абавязку. Вобраз Пракажоннага як адзін з яркіх і самабытных адрэжэнскіх вобразаў беларускай літаратуры. Праяўленне ў творы шматграннага таленту мастака (трагедыйнага, камедыйнага, паэтычнага, аналітычна-даследчыцкага). Аптымістычны пафас твора.

Публіцыстыка і літаратурная крытыка. Кнігі “Званы ў прадоннях азёр” (1969), “Зямля пад белымі крыламі” (1971, 1976), “Дыяментавы горад” (1982) і інш. Іх вострапраблемнасць і надзённасць.

Пераклады пісьменнікам твораў В. Катула, Дж. Байрана, А. Міцкевіча, А. К. Талстога, І. Франко, інш.).

Постаць і творчасць У. Караткевіча ў беларускім і сусветным культурным кантэксце (М. Багдановіч, В. Ластоўскі, М. Гарэцкі, В. Скот, А. К. Талстой, Г. Сянкевіч, інш.).

Пераклады твораў У. Караткевіча на іншыя мовы.

Бібліяграфія асноўных выданняў пісьменніка. Асэнсаванне жыцця і творчасці У. Караткевіча ў крытыцы і літаратуразнаўстве.

ПЕРШЫЯ ПРАКТЫЧНЫЯ ЗАНЯТКІ

Станаўленне творчай індывідуальнасці Уладзіміра Караткевіча, асаблівасці мастацкага стылю

1. Звесткі з біяграфіі. Штрыхі да партрэта пісьменніка.
2. Абмеркаванне пытанняў:
 - 2.1 Раскажыце, як сустрэла крытыка прыход у літаратуру У. Караткевіча.
 - 2.2 Раскрыўце асаблівасці мастацкага стылю пісьменніка. Хто з даследчыкаў звяртаўся да гэтай праблемы? Назавіце творы, якія найяскравей выяўляюць рамантычны талент У. Караткевіча.
 - 2.3 Ахарактарызуйце зборнікі паэзіі (“Матчына душа”, “Вячэрнія ветразі”, “Мая Іліяда”, “Быў. Ёсць. Буду”). Да якой мастацка-стылёвай плыні сучаснай беларускай паэзіі аднёс У. Гніламедаў паэзію У. Караткевіча?
 - 2.4 Вызначце месца паэмнага жанру ў творчасці У. Караткевіча.
 - 2.5 Раскажыце пра адносіны пісьменніка да вуснай народнай творчасці. Чым захапляюць ягоныя казкі? Якія рысы нацыянальнага характару ўвасабляюць Стары з “Лебядзінага скіта”, Мар’я з казкі “Кацёл з каменчыкамі”, героі з “Нямоглага бацькі” і інш.?
 - 2.6 Акрэсліце праблемна-тэматычную разнастайнасць апавяданняў У. Караткевіча, іх выяўленча-стылёвыя асаблівасці (“Блакiт і золата дня”, “Дрэва вечнасці”, “Лятучы Галандзец”, “Залаты бог”, “Маленькая балерына”, інш.).
 - 2.7 Паразважайце, чым цікавая для сучаснага чытача аповесць “У снягах драмае вясна”. Выкажыце свае адносіны да герояў твора. Якім чынам на ідэйны змест аповесці, яе праблематыку ўплываў час напісання? Раскрыўце сэнс назвы твора.
 - 2.8 Раскажыце, на хвалі якіх падзей быў напісаны раман “Нельга забыць” і як гэтыя падзеі абумовілі яго мастацкія асаблівасці. Як

тагачасная грамадска-палітычная атмасфера ўплывала на выданне твора? Акрэсліце жанрава-кампазіцыйныя асаблівасці рамана. Звярніце ўвагу на ролю пралога ў вырашэнні аўтарскай задумы. Выкажыце свае адносіны да Пора-Леановіча і Горава. Ці падзяляеце вы думку А. Вераб'я, што “ў рамане створаны глыбокі і змястоўны вобраз Пора-Леановіча”? Адказ аргументуйце. Раскажыце пра духоўныя пошукі творчай інтэлігенцыі. Паразважайце, чаму на гэтым матэрыяле поруч з сюжэтнай лініяй кахання Андрэя і Ірыны засяроджана ўвага пісьменніка. Як вы разумееце сэнс назвы твора?

- 2.9 Што дало падставы даследчыкам лічыць аповесць “Чазенія” адным з лепшых твораў У. Караткевіча? Што сведчыць пра рамантычны характар аповесці? Звярніце ўвагу на аўтарскія характарыстыкі твора і вызначэнні, якія ўводзіць пісьменнік у назвы раздзелаў. Раскрыйце вобразы Гражыны і Севярына. Як вы разумееце фінал твора? Раскажыце пра свет прыроды ў “Чазеніі”. Якую мастацкую функцыю выконвае прырода ў раскрыцці аўтарскай задумы? Патлумачце сэнс назвы аповесці.
- 2.10 Раскрыйце аўтабіяграфізм аповесці “Лісце каштанаў”. З якім творам рускай літаратуры пераклікаецца аповесць у паказе жыцця падлеткаў? Чаму твор мае такую назву?
- 2.11 Акрэсліце месца і ролю драматургічных твораў у літаратурнай спадчыне У. Караткевіча. Паразважайце, ці дасягнуў у гэтым жанры пісьменнік творчых вышыняў.
- 2.12 Вызначце мастацкія асаблівасці першай Караткевічавай п’есы “Млын на Сініх Вірах”. Раскрыйце вобразы герояў драмы (Андрэя, Марысі, Віктара, Тэклі Каваль, Цыкмуна Асінскага, інш.).
- 2.13 Якую праблему драматург рызыкнуў закрануць на пачатку 60-х годоў праз вобраз Вярыгі ў драме “Трошкі далей ад месяца”? Паразважайце пра мастацкія здабыткі і недахопы твора.
- 2.14 Што дае падставы лічыць драму “Калыска чатырох чараўніц” творам сацыяльна-філасофскім? Якую думку сцвярджае аўтар у фантастычна-казачным пралогу? Ахарактарызуйце вобразную сістэму твора.
- 3 Падрыхтуйце паведамленне “Публіцыстыка і літаратурная крытыка Уладзіміра Караткевіча”.
- 4 Падрыхтуйце паведамленне “Эсэ і нарысы Уладзіміра Караткевіча. Нарыс “Зямля пад белымі крыламі”.
- 5 Падрыхтуйце паведамленне “Перакладчыцкая дзейнасць Уладзіміра Караткевіча”.
- 6 Школьнай праграмай для **вывучэння** рэкамендуюцца: у 5 кл. вершы “Бацькаўшчына”, “Лісце”, казка “Нямоглы бацька”, аповяданне “Былі ў мяне мядзвездзі”; у 6 кл. “Лебядзіны скіт”; у 7 кл. “Зямля пад белымі

крыламі”; у 8 кл. “Беларуская песня”; у 10 кл. “Чазенія”. Для **самастойнага чытання**: у 10 кл. “Ладдзя Роспачы”, вершы са зб. “Быў. Ёсць. Буду”. Для **пазакласнага чытання**: у 5 кл. “Чортаў скарб”, “Кацёл з каменчыкамі”; у 8 кл. “Лісце каштанаў”; у 9 кл. “Дрэва вечнасці”, “Лятучы Галандзец”, “Скрыпка дрыгвы”.

ДРУГІЯ ПРАКТЫЧНЫЯ ЗАНЯТКІ

Уладзімір Караткевіч – заснавальнік гістарычнага жанру ў беларускай літаратуры другой паловы ХХ ст.

1 Абмеркаванне пытанняў:

- 1.1 Аргументуйце тэзіс: “Уладзімір Караткевіч – заснавальнік гістарычнага жанру ў беларускай літаратуры другой паловы ХХ ст.”. Чым вызначаліся Караткевічавы адносіны да гісторыі? Назавіце творы пісьменніка розных жанраў на гістарычную тэму.
- 1.2 Якія гістарычныя падзеі тэматычна аб’ядноўваюць апавяданні “Паром на бурнай рацэ”, “Сіняя-сіняя”, аповесць “Зброя”, раман “Каласы пад сярпом тваім”, драму “Кастусь Каліноўскі”? Патлумачце асаблівую ўвагу пісьменніка да гэтых падзей. Раскажыце, якім бачыў У. Караткевіч Кастуся Каліноўскага ў жыцці і які яго вобраз намаляваў у сваіх творах.
- 1.3 Раскажыце пра задуму і гісторыю напісання рамана “Каласы пад сярпом тваім”. Паразважайце, чаму галоўным героем твора У. Караткевіч зрабіў Алеся Загорскага, а не Кастуся Каліноўскага. Вызначце асноўную праблему твора. Раскажыце пра выкарыстанне пісьменнікам фальклорнага матэрыялу і яго ролю ў рамане. Як даследчыкі вызначаюць жанр “Каласоў...” і меркаванні каго з іх вам бліжэй? Адказ абгрунтуйце. Паразважайце пра філасофскі змест рамана і пра сэнс яго назвы, звярнуўшы ўвагу на тое, дзе ўпершыню сустракаемся з выявай каласоў і сярпа.
- 1.4 Якая аповесць У. Караткевіча тэматычна звязана з раманам “Каласы пад сярпом тваім”? Сам аўтар бачыў яе працягам ці адгалінаваннем рамана?
- 1.5 Якія падзеі пакладзены ў аснову аповесці “Сівая легенда”? Вызначце праблематыку твора. Выкажыце свае адносіны да герояў. Сімвалам чаго даследчыкі лічаць вобразы аслепленай Ірыны і абязручанага Рамана? Паразважайце пра патрыятычны змест і паэтыку рамантызму ў аповесці.
- 1.6 Які факт беларускай гісторыі выкарыстоўвае пісьменнік у сатырычна-гумарыстычнай аповесці “Цыганскі кароль”? Вызначце ідэяна-мастацкую ролю вобраза Медыкуса ў раскрыцці аўтарскай задумы.

- 1.7 Што аб'ядноўвае легенду “Аб бедным д'ябле і аб адвакатах Сатаны”, аповесць-легенду “Ладдзя Роспачы” і раман “Хрыстос прыязмліўся ў Гародні”?
- 1.8 Якія грані беларускага нацыянальнага характару знайшлі выяўленне ў вобразе Гервасія Вылівахі з аповесці “Ладдзя Роспачы”? Як вы разумееце назву твора?
- 1.9 Раскрыўце сацыяльна-філасофскі, псіхалагічны змест рамана “Хрыстос прыязмліўся ў Гародні”. Для чаго пісьменнік выкарыстаў форму Евангелля? Ахарактарызуйце вобраз галоўнага героя Юрася Братчыка, прасачыце яго эвалюцыю. Раскрыўце непаўторнасць вобразаў апосталаў Багдана Роскаша (Фамы) і Іосіі бен Раввуні (Іуды), Марыі Крывіц (Магдаліны), Фларыяна Басяцкага, Цыкмуна Жабы. Як вы разумееце сімвалічны фінал твора? Акрэсліце жанрава-стыльвыя асаблівасці рамана і яго мовы.
- 1.10 Вызначце элементы дэтэктыўна-прыгодніцкага жанру ў аповесці “Дзікае паляванне караля Стаха” і рамане “Чорны замак Альшанскі”.
- 1.11 Якія падзеі пакладзены ў аснову аповесці “Дзікае паляванне караля Стаха”? Якую ролю ў творы выконвае легенда пра караля Стаха Горскага? Акрэсліце праблематыку аповесці. Ахарактарызуйце вобраз інтэлігента XIX стагоддзя (Андрэй Беларэцкі, Андрэй Свеціловіч). Як пісьменнік перадаў заняпад беларускай шляхты? Якімі намалёваны ў творы гаспадыня Балотных Ялін Надзея Яноўская і яе дзядзька Дубатоўк? Як раскрываюцца таямніцы Блакітнай Жанчыны і Малога Чалавека? Сімвалам чаго ў творы з'яўляецца дзікае паляванне?
- 1.12 Вызначце ідэйны змест і праблематыку рамана “Чорны замак Альшанскі”. Ахарактарызуйце вобраз галоўнага героя Антона Косміча. Якім чынам выявіўся ў рамане адзін з галоўных эстэтычных прынцыпаў У. Караткевіча – значнасць арганічнай повязі часоў? Ці падзяляеце вы думку А. Вераб'я, які “адным з самых трагічных і глыбокіх вобразаў рамана, вобразам-сімвалам” назваў Людзвіка Лапатуху? Адказ аргументуйце. Выкажыце свае адносіны да іншых герояў твора. Акрэсліце мастацкія асаблівасці рамана.
- 1.13 Якія драматургічныя творы напісаны У. Караткевічам на гістарычную тэму? Які з іх даследчыкі адносяць да вяршынных набыткаў яго драматургіі?
- 1.14 Да якіх падзей звярнуўся аўтар у драме “Званы Віцебска”? Вызначце ідэю твора. Якім паўстае ў ім вобраз біскупа Іясафата Кунцэвіча? Раскрыўце вобраз народа ў драме. Што дае падставы даследчыкам вызначаць “Званы Віцебска” як гераічную трагедыю рамантычнага плана?

- 1.15 Якія гістарычныя падзеі пакладзены ў аснову трагедыі “Маці ўрагану”? Раскрыйце вобразы Вашчылы, Васіля Ветра, пракажоннага, інш. Якія мясціны твора можна аднесці да лепшых? Як вы разумееце назву?
- 1.16 Чаму нялёгкім называюць шлях драмы “Кастусь Каліноўскі” да чытача і глядача? Раскрыйце вобразную сістэму твора (рэальныя гістарычныя асобы, народжаныя фантазіяй аўтара героі, фантастычныя дзеючыя асобы). Якія мясціны драмы даследчыкі лічаць лепшымі, а якія слабейшымі? Чаму?
- 2 Школьнай праграмай для вывучэння рэкамендуецца: у 7 кл. “Балада пра Вячка, князя людзей простых”; у 8 кл. “Паром на бурнай рацэ”; у 10 кл. “Дзікае паляванне караля Стаха”, “Каласы пад сярпом тваім” (раздзелы на выбар настаўніка). **Для самастойнага чытання:** у 9 кл. “Гэта было 10 сакавіка 1864 г.”, “Подзвіг Скарыны”. **Для пазакласнага чытання:** у 7 кл. “Кніганошы”, “Сівая легенда”; у 8 кл. “Лісце каштанаў”; у 9 кл. “Дрэва вечнасці”, “Лятучы Галандзец”, “Скрыпка дрыгвы”.

ТВОРЫ: Караткевіч, У. Збор твораў : у 10 т. / У. Караткевіч ; уклад., прадм. А. Вераб’я. – Мінск : Маст. літ. – 1987–1991.

Караткевіч, У. Выбраныя творы / У. Караткевіч ; уклад., прадм., камент. А. Вераб’я. – Мінск : Беларус. кнігазбор, 2005. – 669 с.

Караткевіч, У. Быў. Ёсць. Буду : Кніга паэзіі / У. Караткевіч ; прадм. Р. Барадуліна. – 3-е выд. – Мінск : Маст. літ., 2000. – 158 с.

Караткевіч, У. Вясна ў восень : Казкі / У. Караткевіч ; уклад. У. Карызна ; маст. В. Славук. – Мінск : Юнацтва, 2000. – 79 с.

Караткевіч, У. Дарога, якую прайшоў : аўтабіяграфія / У. Караткевіч // Роднае слова. – 2000. – № 11. – С. 91–97.

Караткевіч, У. Каласы пад сярпом тваім : раман / У. Караткевіч. – Мінск : Маст. літ., 2007. – 814 с.

Караткевіч, У. Хрыстос прыямліўся ў Гародні : (Евангелле ад Іуды) / У. Караткевіч ; прадм. А. Вераб’я. – Мінск : Маст. літ., 2007. – 589 с.

Караткевіч, У. Чазенія : Апавяданні, аповесць / У. Караткевіч ; прадм. Дз. Бугаёва. – Мінск : Маст. літ., 2007. – 398 с.

ЛІТАРАТУРА: Бугаёў, Дз. Рамантычны рыцар чалавечнасці / Дз. Бугаёў // Служэнне Беларусі : Прабл. арт., літ. партр., эсэ, успаміны / Дз. Бугаёў. – Мінск, 2003. – С. 242–277.

Верабей, А. Уладзімір Караткевіч / А. Верабей // Гісторыя беларускай літаратуры ХХ стагоддзя : у 4 т. / НАН Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы. – 2-е выд. – Мінск, 2001–2002. – Т. 4. Кн. 1. – 2002. – С. 361–390.

Верабей, А. Уладзімір Караткевіч : Жыццё і творчасць / А. Верабей. – 2-е выд., дапр. і выпр. – Мінск : Беларус. навука, 2005. – 271 с.

Караткевіч Уладзімір // Беларускія пісьменнікі : Бібліягр. слоўн. : у 6 т. / Ін-т літ. імя Я. Купалы ; рэдкал.: І. Багдановіч [і інш.]. – Мінск, 1992–1995. – Т. 3. : Івашын – Кучар. – 1994. – С. 159–169.

Мальдзіс, А. Жыццё і ўзнясенне Уладзіміра Караткевіча : Партрэт пісьменніка і чалавека. – Мінск : Маст. літ., 1990. – 230 с.

Русецкі, А. Уладзімір Караткевіч : праз гісторыю ў сучаснасць / А. Русецкі. – Мінск : Маст. літ., 2000. – 301 с.

ДАДАТКОВАЯ ЛІТАРАТУРА: Андрюк, С. Историей призванный / С. Андрюк // Нёман. – 2005. – № 12. – С. 137–145.

Арлоў, У. Усё яшчэ наперадзе. “...Беларускія і іншыя элаквенцыі знаўца” / У. Арлоў // Магія белага экрана / У. Арлоў. – Мінск, 2002. – С. 140–146.

Банцэвіч, П. Творчасць Уладзіміра Караткевіча ў кантэксце культуралогіі : манаграфія / П. Банцэвіч ; М-ва сел. Гасп-кі і харчавання РБ, УА “Гродзенскі дзярж. аграр. ун-т”. – Гродна : ГДАУ, 2007. – 118 с.

Бородулін, Р. “И запятой с места не строну...” [воспоминания о В. Короткевиче] / Р. Бородулин // Нёман. – 1998. – № 1. – С. 195–220.

Брыль, Я. Наш Караткевіч : эсэ / Я. Брыль // Запаветнае / Я. Брыль. – Мінск, 1999. – С. 425–436.

Бугаёў, Дз. Калі смыела душа... / Дз. Бугаёў // Спавадальнае слова : Літ. крытыка, успаміны / Дз. Бугаёў. – Мінск : Маст. літ., 2001. – С. 323–325.

Верабей, А. Зачараваны мастацтвам і любоўю [Незнаёмы У. Караткевіч] / А. Верабей // Маладосць. – 2007. – № 9. – С. 128–134.

Верабей, А. Спрадвечныя вобразы : проза У. Караткевіча і фальклор / А. Верабей // Роднае слова. – 2005. – № 10. – С. 92–95.

Верабей, А. Фальклорныя матывы ў творчасці Уладзіміра Караткевіча : драматургія, публіцыстыка / А. Верабей // Роднае слова. – 2006. – № 7. – С. 18–20.

Волкова, Я. В океане любви... [В. Короткевич – поэт] / Я. Волкова // Нёман. – 2007. – № 12. – С. 166–169.

Гніламёдаў, У. Ад даўніны – да сучаснасці : Нарыс пра беларускую паэзію / У. Гніламёдаў. – Мінск, 2001. – С. 166–169.

Давыдоўская, Н. Фауст эпохі НТР : Вобраз Севярына Будрыса ў апавесці “Чазенія” У. Караткевіча / Н. Давыдоўская // Весці Беларус. Дзярж. пед. ун-та. Сер. 1. Педагогіка. Псіхалогія. Філалогія. – 2006. – № 2. – С. 95–98.

Жаўняровіч, П. Публіцыстыка У. Караткевіча / П. Жаўняровіч // Беларус. мова і літ. – 2005. – № 3. – С. 51–53.

Ішчанка, Г. Уладзімір Караткевіч у школе : вывучэнне творчасці пісьменніка : дап. для наст. / Г. Ішчанка. – Мінск : Аверсэв, 2002. – 207 с.

Ішчанка, С. У. Караткевіч на сайце і ў музеі / С. Ішчанка // Культура. – 2004. – 31 студз.– 6 лют. – С. 22.

Калеснік, У. Братанне з Караткевічам. Неспакойны Пегас / У. Калеснік // Усё чалавечае / У. Калеснік. – Мінск, 1993. – С. 60–119.

Калеснік, У. “Ён любіў Беларусь, як жанчыну : гарача і раўніва...” / У. Калеснік // Беларусь. – 1992. – № 6. – С. 2–3.

Калеснік, У. Радаводам і талентам... Слова пра Уладзіміра Караткевіча / У. Калеснік // Літаратура і мастацтва. – 1998. – 4 сн. – С. 14.

Конан, І. Нацыянальная гуманістычная ідэя ў рамане “Хрыстос прыязмліўся ў Гародні” У. Караткевіча / І. Конан // Роднае слова. – 2007. – № 3. – С. 6–7.

Літвінава, Ю. Асэнсаванне вайны ў паэтычнай творчасці У. Караткевіча / Ю. Літвінава // Веснік Беларус. дзярж. ун-та. Сер. 4. Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. – 2005. – № 2. – С. 36–40.

Літвінава, Ю. Фальклорныя традыцыі ў паэзіі Уладзіміра Караткевіча / Ю. Літвінава // Веснік Беларус. дзярж. ун-та. Сер. 4. Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. – 2004. – № 2. – С. 3–8.

Лявонова, Е. Біблейскія алюзіі ў творчасці У. Караткевіча / Е. Лявонова // Полымя. – 2007. – № 3. – С. 183–187.

Макмілін, А. Уладзімір Караткевіч – рамантычнае перастварэнне гісторыі / А. Макмілін // Беларуская літаратура ў 50–60-я гады ХХ стагоддзя / А. Макмілін. – Мінск, 2001. – С. 246–285.

Мальдзіс, А. Запаветы У. Караткевіча наступным пакаленням / А. Мальдзіс // Роднае слова. – 2007. – № 8. – С. 67–71.

Марціновіч, А. Паром памяці праз раку часу : Уладзімір Караткевіч як абуджальнік нацыянальнай памяці / А. Марціновіч // Беларус. думка. – 2000. – № 11 / 12. – С. 5–14.

Марціновіч, Дз. Паляванне на Алёнку : роздум пра жаночыя вобразы ў творах У. Караткевіча / Дз. Марціновіч // Маладосць. – 2004. – № 9. – С. 148–153.

Марціновіч, Дз. Працяг “Каласоў...” – міф ці рэальнасць? Роздум пра існаванне працягу рамана У. Караткевіча / Дз. Марціновіч // Роднае слова. – 2005. – № 9. – С. 96–98.

Нарынкевіч, Н. Нацыянальная ідэя ў публіцыстыцы Уладзіміра Караткевіча / Н. Нарынкевіч // Весн. Беларус. Дзярж. ун-та. Сер. 4. Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. – 2006. – № 2. – С. 107–112.

Ненадавец, А. Міфалогія ў творах У. Караткевіча / А. Ненадавец // Маладосць. – 2005. – № 11. – С. 135–145.

Ненадавец, А. “Ой, косю, мой косю...” / А. Ненадавец // Полымя. – 2005. – № 12. – С. 187–194.

Рагойша, В. Невядомы Уладзімір Караткевіч [аб аўтографіх Караткевіча з архіва аўтара] / В. Рагойша // Белар. гіст. часопіс. – 2006. – № 11. – С. 11–16.

Рублевская, Л. Гений, странник, комета или Портрет писателя в стиле коллаж [деятели иск-ва, лит-ры о В. Короткевиче] / Л. Рублевская // Сов. Белоруссия. – 2005. – 26 ноябр. – С. 13.

Рублевская, Л. Четыре женщины поэта : Дневник любви В. Короткевича в романе “Нельга забыць” : месьць и закон благородства / Л. Рублевская // Сов. Белоруссия. – 2005. – 24 февр. – С. 6.

Саламаха, У. “Палессе... Вечная паэма...”, альбо Па шляхах Уладзіміра Караткевіча [творы пісьменніка, прысвечаныя Палессю : крытыка] / У. Саламаха // Маладосць. – 2001. – № 5. – С. 203–212.

Сцяпанавы, А. Рысы постмадэрнізму ў творах Уладзіміра Караткевіча (на матэрыяле рамана “Хрыстос прыязмліўся ў Гародні”) / А. Сцяпанавы // Роднае слова. – 1998. – № 4. – С. 54–58.

Уладзімір Караткевіч. Быў. Ёсць. Буду! : Успаміны, інтэрв’ю, эсэ / Уклад. Г. Шаблінскай. – Мінск : Маст. літ., 2005. – 518 с.

Уладзімір Караткевіч і сучаснасць : зб. арт. / рэдкал. : А. Верабей [і інш.]. – Наваполацк : Полацкі дзярж. ун-т, 2001. – 213 с.

Уладзімір Караткевіч і яго творчасць у еўрапейскім культурным кантэксце : навук. зб. / Міжнар. асац. Беларусістаў ; Нац. навук.- асв. Цэнтр імя Ф. Скарыны ; уклад. Т. Шкурко ; рэдкал. : А. Мальдзіс [і інш.]. – Мінск : Беларус. кнігазбор, 2000. – 269 с.

Шапран, С. Уладзімір Караткевіч : “Прыміце мяне такім, які я ёсць...” [да гісторыі выдання “Каласоў...”] / С. Шапран // Дзеяслоў. – 2006. – № 4. – С. 244–270.

ПЫТАННІ, ВЫНЕСЕННЫЯ НА ЭКЗАМЕН (4 курс)

1. Творчасць В. Быкава 50–70-х гадоў. Наватарства ў асваенні ваеннай тэмы. “Франтавыя” аповесці пісьменніка (“Жураўліны крык”, “Трэцяя ракета”, “Мёртвым не баліць”, інш.).
2. Цыкл партызанскіх аповесцяў В. Быкава (“Сотнікаў”, “Воўчая згря”, “Пайсці і не вярнуцца”, інш.).
3. Аповесць “Знак бяды” як значная мастацкая з’ява ў творчасці В. Быкава і ў беларускай літаратуры.
4. Праблемна-мастацкі аналіз твораў В. Быкава 80–90-х гадоў (“Аблава”, “Сцюжа”, “Пакахай мяне, салдацік”, інш.).

5. Алегарычна-сімвалічны і прыпавесцыйны элементы ў прозе пісьменніка (зб. “Сцяна”).
6. Тэматычная і жанрава-стылёвая разнастайнасць паэзіі У. Караткевіча (зб. “Матчына душа”, “Вячэрнія ветразі”, “Мая Іліяда”, “Быў. Ёсць. Буду”).
7. Мастацкі свет казак У. Караткевіча (“Лебядзіны скіт”, “Вужыная каралева”, “Гаршчок з каменчыкамі”, “Нямоглы бацька”, “Чортаў скарб”, інш.).
8. Праблематыка, вобразы і стылёвая адметнасць апавяданняў У. Караткевіча (“Блакiт і золата дня”, “Дрэва вечнасці”, “Залаты бог”, “Маленькая балерына”, “Кніганошы”, “Сiняя-сiняя”, інш.).
9. Праблематыка, вобразы і мастацкія асаблівасці аповесцяў У. Караткевіча (“У снягах драмае вясна”, “Чазенія”, “Сiвая легенда”, інш.).
10. Набыткі У. Караткевіча ў жанры рамана (“Нельга забыць”, “Хрыстос прыямліўся ў Гародні”, інш.).
11. У. Караткевіч – заснавальнік гістарычнага жанру ў беларускай прозе другой паловы ХХ ст. Раман “Каласы пад сярпом тваім”.
12. Элементы дэтэктыўнага жанру ў творчасці У. Караткевіча (“Дзікае паляванне караля Стаха”, “Чорны замак Альшанскі”).
13. Асаблівасці мастацкага стылю У. Караткевіча. Даследчыкі пра рамантызм пісьменніка.
14. Драматургія У. Караткевіча (“Млын на Сiніх Вірах”, “Званы Віцебска”, “Маці ўрагану”, “Кастусь Каліноўскі”, інш.).

АЛЕСЬ АДАМОВІЧ (1926(27)–1994) – 3 г. лекц.

Асоба Алеся Адамовіча – пісьменніка, даследчыка літаратуры, публіцыста, грамадскага дзеяча. Член-карэспандэнт АН БССР (1980), доктар філалагічных навук (1963), прафесар (1971). Член СП СССР (1957), член Саюза журналістаў СССР (1967), член Саюза кінематаграфістаў СССР (1977). Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР імя Я. Коласа (1976).

Звесткі з біяграфіі. Жыццяпіс пісьменніка ў мастацкай споведзі “Vixi” (1993). Аўтабіяграфізм рамана-дылогіі “Партызаны” (“Вайна пад стрэхамі”, 1960 ; “Сыны ідуць у бой”, 1962). Мастацкая канцэпцыя “вайны пад стрэхамі” як формы Беларускага Супраціўлення. Вобраз маці Ганны Корзун у дылогіі. Псіхалагізм і лірызм твора. Маральная праблематыка і філасафічныя дыялогі герояў. Вобраз Толі Корзуна.

Мастацкая спроба пісьменніка выйсці за межы аўтабіяграфізму і стварэнне вобраза інтэлектуала-“шасцідзсятніка” ў аповесці “Вікторыя” (1966).

Дакументалізм “Хатынскай аповесці” (1972). Жанрава-стылёвыя пошукі празаіка. Вобраз Флёры Гайшуна. Імкненне аўтара да праўдзівасці ў паказе трагедыі беларусаў у час Вялікай Айчыннай вайны. Вобраз адважнага чалавека, героя, камандзіра Касача, характар якога дэфармаваны вайной. Інтэлектуалізм як сэнсава-стылёвая асаблівасць прозы А. Адамовіча, яе філасофская скіраванасць. “Хатынская аповесць” у ацэнках крытыкі. Уганараванне аўтара Дзяржаўнай прэміяй БССР (1976).

Задума дакументальнай кнігі “Я з вогненай вёскі...” (1975), праца над ёй у суаўтарстве з Я. Брылём, У. Калеснікам. Унікальнасць твора. Успаміны Вольгі Мініч як тыповы ўзор народнага бачання вайны. Вобраз вайны ў дакументальнай “Блакаднай кнізе” (1982), напісанай у суаўтарстве з Д. Граніным. Сабраныя пісьменнікамі “галасы” сведкаў трагедыі мільёнаў людзей. Кніга-араторыя, сімфонія, хор. Роля аўтара як майстра адбору і мантажу матэрыялу. Паняцце “магнітафоннай літаратуры” ў тлумачэнні яе родапачынальніка і стваральніка А. Адамовіча.

Вобраз вайны і канцэпцыя чалавека ў рамане “Карнікі” (1980). Выяўленне антыгуманнай сутнасці фашызму. Паглыбленне ва ўнутраны свет, у нетры свядомасці і падсвядомасці розных тыпаў карнікаў. Псіхалагічнае майстэрства пісьменніка. Раман “Карнікі” і літаратура “плыні свядомасці”.

Жанр антыутопіі ў прозе А. Адамовіча (апавесць “Апошняя пастараль”, 1986).

Філасофска-гуманістычныя погляды пісьменніка ў кантэксце сусветнай мастацкай традыцыі (Л. Талстой, Ф. Дастаеўскі, Г. Кант, Р. Мерль і інш.).

Творчая эвалюцыя празаіка ў аповесцях “Венера, або Як я быў прыгоннікам” (1982–1992) і “Нямко” (1993). Мастацкае асэнсаванне эпохі XX стагоддзя, лёсу нацыі і чалавека. Увага аўтара да штодзённага побыту звычайных вяскоўцаў. “Венера” – твор-пакаянне. Яскравыя малюнкi жыцця пад акупацыяй, цяжкага пасляваеннага побыту. Запамінальныя вобразы беларусаў (стары Тамаш, Прохар-інвалід, прыгажуня Окця, інш.). Сціплы і сумнаваты гумар у канве аповесці.

Філасофска-мастацкае асэнсаванне пройдзенага шляху, эпохі XX стагоддзя ў аповесці “Vixi” (“Пражыта”) (1993). Жанр мастацкай аўтабіяграфіі. Гумарыстычныя сцэны, лірычныя, публіцыстычныя, філасофскія адступленні. Аптымістычнае гучанне твора.

А. Адамовіч як публіцыст. Асэнсаванне пісьменнікам праблем часу з пазіцыяй гуманізму. Кнігі публіцыстыкі і эсэістыкі другой паловы 80– пач.

90-х гадоў: “Выберы – жыццё!” (1986), “Літаратура і праблемы веку” (1986), “Дадумваць да канца” (1988), “Апакаліпсіс па графіку” (1992), інш.

А. Адамовіч як даследчык літаратуры, літаратурны крытык. Наватарства кніг “Шлях да майстэрства” (1958), “Культура творчасці” (1959), “Беларускі раман” (1961), “Маштабнасць прозы” (1972), “Здалёк і зблізку” (1976), “Браму скарбаў сваіх адчыняю...” (1980) і інш. Канцэпцыя гісторыі беларускай літаратуры і стратэгія яе эстэтычнага развіцця.

ТВОРЫ: Адамовіч, А. Собрание сочинений : в 4 т. / А. Адамович. – Минск : Маст. літ., 1981–1983.

Адамовіч, А. Избранные произведения : в 4 т. / А. Адамович ; предисл. и оформл. В. Бойко. – Минск : Маст. літ., 1995. – Т. 1 : Война под крышами ; Сыновья уходят в бой : Романы. – 607 с.

Адамовіч, А. Апакаліпсіс па графіку / А. Адамовіч ; аўтарыз. пер. з руск. М. Тычыны. – Мінск : Беларусь, 1992. – 159 с.

Адамовіч, А. Блокадная книга / А. Адамович, Д. Гранин. – 5-е изд., испр. и доп. – Ленинград : Лениздат, 1989. – 527 с.

Адамовіч, А. Записные книжки разных лет / А. Адамович ; вступит. слово и публ. В. С. Адамович и Н. А. Адамович-Шувагиной // Нёман. – 1997. – № 1. – С. 3–63 ; № 7. – С. 4–91. 1998. – № 1. – С. 3–79 ; № 11/12. – С. 59–129.

Адамовіч, А. Путешествия из Минска в Москву и обратно / А. Адамович // Нёман. – 1994. – № 8. – С. 11–58 ; № 9. – С. 18–95.

Адамовіч, А. Хатынская аповесць ; Публіцыстыка / А. Адамовіч ; прадм. М. Тычыны. – Мінск : Маст. літ., 1989. – 237 с.

Адамовіч, А. Хатынская повесть. Каратели : Повести / А. Адамович. – Минск : Маст. літ., 2004. – 446 с.

Адамовіч, А. Я з вогненай вёскі... / А. Адамовіч, Я. Брыль, У. Калеснік. – Мінск : Маст. літ., 2001. – 446 с.

Адамовіч, А. Віхі (Пражыта) : Скончаныя разделы незавершанай кнігі : Аповесць-успамін / А. Адамовіч // Полымя. – 1993. – № 11. – С. 3–107.

Адамовіч, А. Віхі (Я прожил) : Повести, воспоминания, размышления / А. Адамович. – Москва : Материк, 1994. – 400 с.

ПУБЛІЦЫСТЫКА, ЛІТ. КРЫТЫКА: Адамовіч, А. Выбери – жизнь : Лит. критика, публицист. / А. Адамович. – Минск : Маст. літ., 1986. – 415 с.

Адамовіч, А. Додумываць до конца : Литература и тревоги века / А. Адамович. – Москва : Совет. писатель, 1988. – 496 с.

Адамовіч, А. Мы – шестидесятники : Статьи / А. Адамович. – Москва : Совет. писатель, 1991. – 480 с.

Адамович, А. Ничего важнее : Современные проблемы военной прозы / А. Адамович. – 2-е изд., дораб. – Минск : Наука и техника, 1987. – 296 с.

Адамович, А. Отвоевались! : Статьи, выступления, интервью 80-х годов / А. Адамович. – Москва : Мол. гвардия, 1990. – 255 с.

Адамович, А. Сновидения как элементы творческого мышления : Писательские наблюдения / А. Адамович // Всемир. лит. – 2000. – № 6. – С. 166–167.

ЛІТАРАТУРА: Адамовіч Алесь // Беларускія пісьменнікі : Бібліягр. слоўн. : у 6 т. / Ін-т літ. імя Я. Купалы ; рэдкал. : І. Багдановіч [і інш.]. – Мінск, 1992–1995. – Т. 1 : Абуховіч – Ватацы. – 1992. – С. 43–44.

Адамович, Г. “Когда пробыёт последний час природы...” : Философия творчества писателя / Г. Адамович // Нёман. – 2000. – № 5/6. – С. 260–271.

Беларусістыка : тэмац. зб-к : Алесь Адамовіч і час : Матэрыялы Адамовічаўскіх чытаньняў (1997 г.) / Ін-т літ-ры імя Я. Купалы. – Мінск, 1998. – 103 с.

Брыль, Я. Алесь Адамовіч / Я. Брыль // Запаветнае / Я. Брыль. – Мінск, 1999. – С. 411–424.

Бугаёў, Дз. У пошуках праўды і справядлівасці / Дз. Бугаёў // Спавадальнае слова : Літ. крытыка, успаміны / Дз. Бугаёў. – Мінск : Маст. літ., 2001. – С. 108–118.

Тычына, А. Алесь Адамовіч / М. Тычына // Гісторыя беларускай літаратуры ХХ стагоддзя : у 4 т. / НАН Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы. – 2-е выд. – Мінск, 2001–2002. – Т. 4. Кн. 1. – 2002. – С. 319–342.

ДАДАТКОВАЯ ЛІТАРАТУРА: Алесь Адамовіч = Алесь Адамович : Фотоальбом / Склад. В. Бойка. – Мінск : Беларусь, 1988. – 88 с.

Афанасьев, И. Пространство человека : А.С. Пушкин в творческой судьбе А. Адамовича / И. Афанасьев // Нёман. – 1999. – № 8. – С. 218–225.

Афанасьёў, І. Месца, якое ёсць... : Аргументы антыутопіі [пра аповесць “Апошняя пастараль”] / І. Афанасьёў // Будзем садзіць сад... / І. Афанасьёў. – Мінск, 1991. – С. 72–82.

Бондарова, Е. І спакуслівая муза не абмінула... : А. Адамовіч і кінематограф / Е. Бондарова // Мастацтва. – 1997. – № 3. – С. 16–20.

И так было каждый день : Записки матери писателя / Предисл. М. Тычины ; публ. Н. Адамович-Шувагиной // Нёман. – 1999. – № 10. – С. 143–174.

Каваленка, В. Чорныя бездані слабых душ [пра аповесць “Карнікі”] / В. Каваленка // Покліч жыцця / В. Каваленка. – Мінск, 1987. – С. 146–160.

Каваленка, В. Я ведаў яго зблізку : Развагі пра жыццё і творчасць А. Адамовіча / В. Каваленка // Полымя. – 1997. – № 1. – С. 273–293.

Ковалёва, И. Адамович и Чернобыль / И. Ковалёва // Belarus Monitor. – 1996. – Апрель. – С. 24–31.

Тычына, М. Называць усё сваімі імёнамі : Пра А. Адамовіча / М. Тычына // Роднае слова. – 2002. – № 9. – С. 11–14 ; № 10. – С. 12–14.

У школьную праграму ўведзена ў 10 кл. для **пазакласнага чытання** кніга “Я з вогненай вёскі...” А. Адамовіча, Я. Брыля, У. Калесніка, у **агляд сучаснай прозы** – аповесць “Нямко”.

БАРЫС САЧАНКА (1936–1995) – 3 г. лекц.

Барыс Сачанка як пісьменнік, актыўны грамадскі дзеяч, руплівы літаратуразнаўца і публіцыст, настойлівы збіральнік беларускай літаратуры, выдавец твораў беларускіх эмігрантаў. Высокая ацэнка яго дзейнасці: лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Я. Коласа (1982), Літаратурнай прэміі СП Беларусі імя І. Мележа (1991). Узнагароджаны двума ордэнамі “Знак пашаны”, юбілейным медалём “За доблесную працу”, медалём Ф. Скарыны, інш.

Звесткі з біяграфіі. Роднае Палессе і вайна ў лёсе будучага пісьменніка. Першае апавяданне “Плынь” (“Маладосць”, 1956). Фельетоны, гумарэскі, сатырычныя замалёўкі ў часопісе “Вожык” пад псеўданімам Сібарсач (у суаўтарстве з Р. Барадуліным і Я. Сіпаковым). Раннія навелы на старонках часопісаў “Беларусь”, “Полымя”, інш. Выхад першага зборніка апавяданняў “Дарога ішла праз лес” (1960). Апісанні, замалёўкі, навелы – любімыя жанры ранняга Б. Сачанкі. Унутраная канфліктнасць, драматызм пісьменніцкага бачання, прыпавесцінасць (“Прыкрасць”, “Голас”, “Нарцысы”, “Конікі”, “Хлеб”, “Новая хата”, “Цыганчук”, інш.). Імкненне маладога пісьменніка адказаць на маральна-этычныя пытанні свайго часу, асэнсаваць мінулае ў святле сучаснага вопыту. Мастацкія асаблівасці першых аповесцяў “Мальвіна” і “Палон” з другога зборніка “Барвы ранняя восені” (1961).

Сярэдзіна 60-х гадоў – плённы час творчасці Б. Сачанкі. Кнігі “Зямля маіх продкаў” і “Пакуль не развіднела” (1966) як паказчык сталасці таленту і зайздроснай працаздольнасці мастака. Высокі ўзровень культуры псіхалагічнага аналізу ў творах. Недаацэнка тагачаснай крытыкай аповесці “Баравое рэха” (1964).

Тэма Палесся як адна з вядучых у творчасці Б. Сачанкі (апавяданні “У вёску, да мамы”, “Навальніца”, “Ваўчыца з Чортавай Ямы”, “Соль”, “Вясковыя згадкі”, “З казкі маленства”, нарыс “Зямля маіх продкаў”, аповесці “Дзік-бадзьяга”, “Баравое рэха”). Гістарычнае мінулае палескага краю ў аповесцях “Варэйка золата”, “Англіцкая сталь”, “Дыярыуш Мацея Белановіча”, інш.)

Паказ падзей Вялікай Айчыннай вайны ў аповесцях “Палон”, “Пакуль не развіднела”, “Аксана”, “Загадка аднаго падполля”, рамане ў навелах “Чужое неба”, трылогіі “Вялікі лес”. Адкрыццё пісьменнікам новых ў тагачаснай літаратуры тэмы палону (аповесці “Палон”, “Аксана”, інш.), тэмы Хатыняў (“Апошнія і першыя”, інш.).

Аповесць “Апошнія і першыя” (1966) як значнае дасягненне пісьменніка, рэквіем у прозе. Стылёвыя эксперыменты аўтара: выкарыстанне розных моўных пластоў, зварот да біблейскіх інтанацый, алегарычна-казачных, прыпавесціных элементаў.

“Чужое неба” (1975) – першая спроба Б. Сачанкі ў жанры рамана. Прысвячэнне. Паглыбленне ў творы праўды пра вайну, пра лёс людзей у выгнанні. Мастацкія асаблівасці.

Трылогія “Вялікі Лес” (1980–1984) як сур’ёзнае і ёмістае мастацкае абагульненне гістарычнага быцця народа. Падзеі калектывізацыі, суровых 30-х гадоў, пачатку вайны. Вобразная сістэма твора, некаторы схематызм у стварэнні вобразаў Мікалая і Івана Дарошкаў. Глыбокі і арыгінальны змест твора. Значэнне рамана як значнага творчага дасягнення пісьменніка.

Гарадскі побыт, выкрыццё мяшчанства, графаманства, прыстасавальніцкіх, спажывецкіх адносін да жыцця ў творах 70–80-х гадоў (“Не па той вуліцы”, “Запіскі Занядбайлы”, “Іван Патапавіч Белавосцік – кніжны Шэрлак Холмс”, “Без пяці мінут прахвесар”, інш.).

Кніжкі гумару і сатыры “Вол-фігурыст” (1966) і “Халасцяк” (1969).

Кніжкі для дзяцей “Кошык малін” (1985) і “Бабка Адарка” (1987).

Літаратуразнаўчыя артыкулы, эсэ, успаміны, нататкі пра Л. Талстога, І. Буніна, К. Паустоўскага, М. Лынькова, І. Мележа, С. Дзяргая, пра жыццё і творчасць Я. Купалы, інш. у кнізе “Жывое жыццё” (1985). Літаратурна-крытычныя артыкулы, інтэрв’ю пра грамадска-літаратурны рух 1920–30-х гадоў, рэпрэсаваных пісьменнікаў, беларускую эміграцыю ў кнізе “Сняцца сны аб Беларусі” (1990). Выхад кнігі “Беларуская эміграцыя” (1991).

Нарысы “Куды ты ідзеш, Амерыка?”, “У краіне польдэраў і цюльпанаў”, “На зямлі беластоцкай”, “Па слядах Скарыны”, “Восень у Парыжы”.

Б. Сачанка як складальнік выбранай прозы Я. Гушчы “Пан Грацыян і іншыя”, Я. Івашкевіча “Дзяўчына і галубы”, К. Федзіна “Сустрэча з мінулым”, М. Булгакава “Белая гвардыя”, “Жыццё пана дэ Мальера”, Ф. Салагуба “Святло і цені”, У. Набокава “Знішчэнні тыранаў”, Л. Геніюш “Белы сон”, двухтомнай “Анталогіі рускага савецкага апавядання”, анталогіі эмігранцкай беларускай паэзіі “Туга па радзіме”, кнігі ўспамінаў “На суд гісторыі”.

Пераклады на беларускую мову твораў Я. Гуцалы, П. Андрэева, І. Андрыча, А. Салынскага, А. Галіна, інш.

Творы Б. Сачанкі ў перакладзе на іншыя мовы.

ТВОРЫ: Сачанка, Б. Выбраныя творы : у 3 т. / Б. Сачанка ; прадм. С. Андраюка. – Мінск : Маст. літ., 1993–1995.

Сачанка, Б. Апошнія і першыя : аповесці, раман у навелах, апавяданні / Б. Сачанка ; уклад. Т. Сачанка. – Мінск : Маст. літ., 2004. – 447 с.

Сачанка, Б. Вялікі Лес : раман : у 3 кн. / Б. Сачанка. – Мінск : Маст. літ., 1980–1984.

Сачанка, Б. 3 запісак рэдактара : 3 пісьменніцкага дзённіка / Б. Сачанка ; парыхт. да друку С. Сачанка // Крыніца. – 2002. – № 1. – С. 165–192 ; № 2. – С. 195–208 ; № 3. – С. 127–160.

Сачанка, Б. Пакуль не развіднела : аповесці / Б. Сачанка ; прадм. М. Панковай. – Мінск : Вышэйшая школа, 1998. – 333 с.

Сачанка, Б. Сняцца сны аб Беларусі... : Літар.-крыт. арт., інтэрв'ю / Б. Сачанка. – Мінск : Маст. літ., 1990. – 332 с.

Саченко, Б. Зелёное дерево : Повести. Рассказы / Б. Саченко ; автор. пер. с бел. А. Чесноковой ; вступ. статья С. Андраюка. – Минск : Маст. літ., 1992. – 542 с.

Саченко, Б. Чужое небо : роман в новеллах / Б. Саченко ; автор. пер. с бел. А. Чесноковой ; авт. послесл. Г. Шупенько. – Минск : Маст. літ., 1979. – 365 с.

ЛІТАРАТУРА: Андраюк, С. І лёс пакалення : Барыс Сачанка / С. Андраюк // Пісьменнікі. Кнігі : Літ.-крыт. арт. / С. Андраюк. – Мінск, 1997. – С. 200–218.

Барыс Сачанка // Беларускія пісьменнікі : Бібліягр. слоўн. : у 6 т. / Ін-т літ. імя Я. Купалы ; рэдкал. : І. Багдановіч [і інш.]. – Мінск, 1992–1995. – Т. 5 : Пестрак – Сяўрук. – 1995. – С. 264–270.

Гніламёдаў, У. Барыс Сачанка / У. Гніламёдаў // Гісторыя беларускай літаратуры ХХ стагоддзя : у 4 т. / НАН Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы. – 2-е выд. – Мінск, 2001–2002. – Т. 4. Кн. 1. – 2002. – С. 693–709.

Навуменка, П. Пошукі ўласнай сцяжыны : штрыхі да творчасці Б. Сачанкі / П. Навуменка // Роднае слова. – 1996. – № 5. – С. 3–15.

Савік, Л. Пад мірным небам Бацькаўшчыны : нарыс творчасці Б. Сачанкі / Л. Савік. – Мінск : Навука і тэхніка, 1986. – 120 с.

ДАДАТКОВАЯ ЛІТАРАТУРА: Андраюк, С. Барыс Сачанка. 3 высокай верай / С. Андраюк // Польшча. – 2006. – № 5. – С. 178–190.

Барыс Сачанка / [С. Андраюк, А. Марціновіч, Г. Шупенька і інш.] // Крыніца. – 1998. – № 10. – С. 2–37.

Бульба, Г. Сум па чысціні / Г. Бульба // Беларус. думка. – 1996. – № 5. – С. 184–189 (пра аповесць “Ваўчыца з Чортавай Ямы” і раман “Вялікі Лес”).

Кузьміч, Н. З болем і трывогай у сэрцы : Чарнобыльская тэма ў аповесці “Родны кут” Б. Сачанкі / Н. Кузьміч // Роднае слова. – 2006. – № 5. – С. 5–6.

Сачанка, А. Любая, дарагая, сонечная : Маці Б. Сачанкі / А. Сачанка // Роднае слова. – 2006. – № 5. – С. 96–100.

Сіпакоў, Я. Свая зямля і сваё неба / Я. Сіпакоў // Маладосць. – 1996. – № 5. – С. 227–240.

Локун, В. З клопатам пра Бацькаўшчыну / В. Локун // Кругі жыцця – кругі літаратуры / В. Локун. – Мінск, 2002. – С. 199–209 (пра кнігу Б. Сачанкі “Трэцяе вока”).

Локун, В. Стылёвая шматграннасць прозы Б. Сачанкі / В. Локун // Да новых вышынь : Літар.-крыт. артык. / В. Локун. – Мінск, 1991. – С. 130–177.

Явар, С. Я – дачка Барыса Сачанкі / С. Явар // Маладосць. – 2003. – № 6. – С. 136–139.

Школьнай праграмай у спісы для пазакласнага чытання ўведзены наступныя творы Б. Сачанкі: у 6 кл. аповяданні “Зерне і млын”, “Карчоўнік”; у 10 кл. аповесць “Апошнія і першыя”; у 11 кл. аповесць “Родны кут”; у агляд сучаснай прозы – аповесць “Еўка”.

ІВАН ПТАШНІКАЎ (нар. у 1932 г.) – 4 г. лекц.

Іван Пташнікаў як выдатны майстар слова, глыбокі знаўца народнай душы, адзін з найбольш цікавых, самабытных празаікаў. Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1978). Заслужаны работнік культуры Беларусі (1983).

Біяграфічныя звесткі. Значэнне “малой радзімы” і асабістага жыццёвага вопыту ў творчасці пісьменніка. Эпічны склад яго таленту.

Аповесць “Чачык” (1957) – першы друкаваны твор І. Пташнікава. Выхад празаічнага зборніка “Зерне падае не на камень” (1959). Адлюстраванне жыцця вёскі ў пераломны перыяд сярэдзіны 50-х гадоў у ранніх творах (аповесцях “Чачык”, “Не па дарозе”, 1960; рамане “Чакай у далёкіх Грынях”, 1960).

Новыя падыходы ў паказе чалавека ў аповяданнях “Алені”, “Алёша”, “Бежанка” (1962). Атмасфера паэтычнасці ў творах. Праблема ўзаемаадносін чалавека і прыроды.

Аповесць “Лонва” (1964). Лёсы жыхароў вёскі ў пасляваенны час. Трагічнае водгулле вайны ў вобразе Юркі Даліны. Выкарыстанне рэтраспекцыі ў творы. Супрацьпастаўленне вайны і радасці мірнага

існавання. “Шматгалоссе” жыцця ў аповесці. Адметнасць жанравай будовы твора.

Зварот І. Пташнікава да тэмы Хатыні – знішчаных вёсак – у аповесці “Тартак” (1967). Успамін аўтара пра ваеннае дзяцінства – аснова твора. Трагічны лёс вёскі Дальва. Шлях сямі возчыкаў збожжа як кампазіцыйная аснова твора. Майстэрства стварэння чалавечых характараў. Напружаны эмацыянальны фон аповесці. Роля карцін прыроды. Псіхалагізм як адметнасць стылёвай манеры. Малюнкава-аналітычны стыль Пташнікава.

Рэальная аснова аповесці “Найдорф” (1976). Гераічны пафас твора. Праўдзівасць характараў і абставін. Даследаванне вытокаў народнай сілы, перадумоў перамогі. Паказ варожасці вайны ўсяму ладу сялянскага жыцця. Псіхалагізм у абмалёўцы галоўных герояў – Алёшы і Яхрэма Жаваранка. Роля рэтраспекцыі ў ідэйна-мастацкай структуры твора. Увасабленне народнага погляду на вайну. Выразнасць мастацкіх дэталей і вобразна-выяўленчых сродкаў.

Значэнне тапонімаў у творчасці І. Пташнікава.

Раман “Мсціжы” (1972) як адзін з найбольш грунтоўных твораў беларускай “вясковай” прозы 60–70-х гадоў. Псіхалагічны канфлікт рамана. Жыццёвая драма Андрэя Вялічкі, яго адносіны да сям’і, людзей, прыроды, родных мясцін, непрыманне прыстасавальніцтва, спажывецтва, бездухоўнасці. Вобразы Унука, Падбярэцкага, Вулі, Крэмзафіла, інш. Свет прыроды ў творы. Вобраз-сімвал карэння.

Раман “Алімпіяда” (1985) – вяршыня творчасці І. Пташнікава. Шырокая панарама тагачаснага жыцця, зварот да падзей Вялікай Айчыннай вайны. Увасабленне ў характары галоўнай гераіні лёсу народа, яго жыццязстойкасці, нязломнасці, працавітасці, чалавечнасці. Адзакі тыповасці, ідэальнасці ў вобразе Алімпіяды Падаляк. Значэнне ўспамінаў гераіні ў структуры твора, у дасягненні яго духоўнай насычанасці. Сцвярджанне змястоўнасці і значнасці жыцця простага працаўніка, увогуле, традыцыйнай вёскі – галоўнага аб’екта адлюстравання пісьменніка. Архетып маці ў творы. Паказ пачатку дэградацыі прыроднага і традыцыйнага вясковага свету ў творы. Вобразы прадстаўнікоў маладога пакалення, пошукі імі свайго месца ў жыцці. Моўна-стылёвыя асаблівасці рамана.

Творы 90-х (“Ірга каласістая”, “Французанкі”, “Тры пуды жыта”, “Пагоня”, інш.), іх жанравая разнастайнасць, эмацыянальная напружанасць, дынамізм апавядання. Часовае і вечнае ў творах пісьменніка, трагізм іх гучання. Маляўнічасць мовы, псіхалагізм, філасофізм як адметныя рысы індывідуальнага стылю мастака слова.

Значэнне творчасці І. Пташнікава ў гісторыі беларускай літаратуры: паглыбленне народнасці, традыцый рэалізму і псіхалагізму, узбагачэнне

вобразных магчымасцей беларускай мовы, пошук у галіне сюжэтабудавання.

Творы І. Пташнікава ў перакладах на іншыя мовы.

Творы пісьменніка на тэлеэкране.

ТВОРЫ: Пташнікаў, І. Збор твораў : у 4 т. / І. Пташнікаў ; прадм. С. Андраюка. – Мінск : Маст. літ., 1990–1992.

Пташнікаў, І. Алімпіяда (Воблакі шасцідзiesiąтых) : Раман / І. Пташнікаў ; паслясл. Г. Шупенькі. – Мінск : Маст. літ., 1985. – 623 с.

Пташнікаў, І. Львы : Апавяданні / І. Пташнікаў. – Мінск : Юнацтва, 1991. – 217 с.

Пташнікаў, І. Мсціжы : Раман / І. Пташнікаў. – Мінск : Юнацтва, 1994. – 352 с.

Пташнікаў, І. Найдорф. Лонва : Аповесці / І. Пташнікаў. – Мінск : Маст. літ., 1996. – 430 с.

Пташнікаў, І. Ненапісаная аповесць / І. Пташнікаў // Маладосць. – 2005. – № 1. – С. 76–108.

Пташнікаў, І. Тартак : Аповесць і апавяданні / І. Пташнікаў. – Мінск : Маст. літ., 2000. – 462 с.

ЛІТАРАТУРА: Андраюк, С. Іван Пташнікаў / С. Андраюк // Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя : у 4 т. / НАН Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы. – 2-е выд. – Мінск, 2001–2002. – Т. 4. Кн. 1. – 2002. – С. 490–520.

Грамадчанка, Т. След мудрай чалавечнасці : Вялікая эпічная форма ў творчасці І. Пташнікава / Т. Грамадчанка // Роднае слова. – 2002. – № 10. – С. 4–9.

Прохар, М. Характэрныя рысы стылю І. Пташнікава // Веснік Беларус. дзярж. ун-та. Сер. 4. Філалогія. Журналістыка. Педагагіка. – 2004. – № 2. – С. 8–12.

Пташнікаў Іван // Беларускія пісьменнікі : Бібліягр. слоўн. : у 6 т. / Ін-т літ. імя Я. Купалы ; рэдкал. : І. Багдановіч [і інш.]. – Мінск, 1992–1995. – Т. 5 : Пестрак – Сяўрук. – 1995. – С. 75–79.

ДАДАТКОВАЯ ЛІТАРАТУРА: Андраюк, С. Біяграфія ў трагічным, гістарычным кантэксце [Біяграфія І. Пташнікава] / С. Андраюк // Польша. – 2007. – № 10. – С. 142–154.

Вішнеўскі, А. Сусвет, народжаны на зямлі / А. Вішнеўскі // Беларус. думка. – 2002. – № 10. – С. 15–21.

Воюш, І. Зварот да гераіні (воблакі васьмідзiesiąтых): Жаночыя вобразы ў творчасці В. Быкава і І. Пташнікава / І. Воюш // Роднае слова. – 2002. – № 10. – С. 10–11.

Гарадніцкі, Я. Кампазіцыйнае адзінства матываў у рамане І. Пташнікава “Мсціжы” / Я. Гарадніцкі // Весці Беларус. дзярж. пед. ун-та. Сер. 1. Педагогіка. Псіхалогія. Філалогія. – 2006. – № 1. – С. 86–89.

Дубоўскі, М. Прастора і шырыня думкі : [Творчасць І. Пташнікава] // Літаратура і мастацтва. – 2008. – 2 мая. – С. 12.

Дудзінская, Дз. Жывая стыхія творчасці : [Творчасць І. Пташнікава] // Літаратура і мастацтва. – 2007. – 12 кастр. – С. 13.

Ігнатовіч, Т. Жылі і жыць будзем [пра раман І. Пташнікава “Алімпіяда”] / Т. Ігнатовіч // Літаратура і мастацтва. – 2002. – 22 сак. – С. 14–15.

Карпава, Л. Канцэпцыя асобы і часу ў ваеннай прозе І. Пташнікава : На матэрыяле аповесцяў “Тартак” і “Найдорф” / Л. Карпава // Роднае слова. – 2007. – № 10. – С. 4–6.

Ламека, Л. У рэчышчы нацыянальнай традыцыі : [Творчасць І. Пташнікава] / Л. Ламека, Н. Ламека // Сучасная беларуская літаратура : аналіз твораў, матэрыялы да экзамену / Л. Ламека, Н. Ламека. – Мінск, 2003. – С. 188–198.

Латушка, І. Дарога даўжынёю ў паўвека : Роздум над “Ненапісанай аповесцю” І. Пташнікава / І. Латушка // Настаўн. газета. – 2003. – 11 лют. – С. 4.

Мятліцкі, М. Бярозавік на Палессі / М. Мятліцкі // Беларусь. – 2002. – № 9. – С. 44–45.

Прохар, М. З глыбінь мастацкага слова: асаблівасці паэтыкі Івана Пташнікава / М. Прохар // Полымя. – 2006. – № 1. – С. 223–230.

Прохар, М. Мастацкі свет Івана Пташнікава / М. Прохар // Літаратура і мастацтва. – 2002. – 4 кастр. – С. 6–7.

Прохар, М. Мастацтва пейзажу ў творчасці І. Пташнікава / М. Прохар // Роднае слова. – 2004. – № 4. – С. 22–24.

Прохар, М. Сродкі вобразнасці і аналітычнасці ў рамане І. Пташнікава “Мсціжы” / М. Прохар // Роднае слова. – 2001. – № 7. – С. 31–33.

Прохар, М. Экалогія прыроды і экалогія душы : Чарнобыль у творчасці В. Казько, І. Пташнікава і В. Кармазава / М. Прохар // Полымя. – 2007. – № 4. – С. 194–209.

Савіцкі, А. Кветкі і карані [да 70-годдзя з дня нараджэння І. Пташнікава] // Маладосць. – 2002. – № 9/10. – С. 119–123.

Шупенька, Г. Глыбінна нацыянальны пісьменнік / Г. Шупенька // Літаратура і мастацтва. – 2002. – 4 кастр. – С. 6–7.

У школьную праграму ўведзены наступныя творы І. Пташнікава: **для вывучэння:** у 6 кл. апавяданне “Алені”; **для пазакласнага чытання:** у 6 кл. апавяданне “Арчыбал”; у 7 кл. апавяданне “Львы”; у 10 кл. аповесць

“Найдорф”; у 11 кл. раман “Мсціжы”; у агляд сучаснай прозы – аповесць “Тартак”, раман “Алімпіяда”, апавяданні “Францужанкі”, “Тры пуды жыта”, “Пагоня”.

ВІКТАР КАЗЬКО (нар. – 1940) – 4 г. лекц.

В. Казько як прадстаўнік інтэлектуальна-філасофскай прозы ў беларускай літаратуры. Лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола (1977), Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Я. Коласа (1982).

Звесткі з жыцця. “Сібірскі” перыяд жыцця і яго роля ў станаўленні будучага пісьменніка. Уражанні пра гэты час у аповесцях “Высакосны год” (1972), “Цёмны лес – тайга густая” (1973), “Дзень добры і бывай” (1974). Дзіцячая памяць у творчым працэсе пісьменніка. Комплекс віны ў мастака і яго герояў. Эфект “падвойнага бачання” ў аповесці “Высакосны год”. Эпізоды ваеннага дзяцінства Дзімы Прыгоды. Душэўнае раздваенне героя-апавядальніка. Рысы фантазмагорыі ў фінале твора. Матыў сіроцтва, пакінутасці, цяжкіх псіхалагічных пакутаў у “Аповесці пра беспрытульнае каханне”.

Тэма ваеннага дзяцінства ў першай беларускамоўнай аповесці “Суд у Слабадзе” (1978). Суд над злачынцамі як выяўленне грамадскай патрэбы ў пакаранні зла і ў пакаянні за ўчыненае. Сімволіка назвы. Міфавобразы і міфаматывы ў творы. Мастацкая канцэпцыя беларускай гісторыі і нацыянальнага менталітэту. Паняцце асабістай віны і адказнасці ў разуменні Колькі Лецечкі. Паказ унутранага свету героя. Маналогі і “плынь свядомасці” ў творы.

“Экалагічны” перыяд творчасці В. Казько. Агульнаэстэтычны, маральны і філасофскі ракурс асэнсавання ўзаемаадносін чалавека і прыроды ў аповесці “Цвіце на Палессі груша” (1978). Метафарычны лад твора. Унутраныя маналогі нямка Яўмена Ярыгі. Роля аповесці ў разуменні пісьменніцкай канцэпцыі “нерушы”, некранутасці, заповітнасці.

Праблемы экалогіі прыроды ў рамане “Неруш” (1981). Вобраз Палесся як Эдэму. Вобразы палешукоў (Ненене, Махахея, дзед Дзям’яна). Мастацкі канфлікт. Вобразы Мацея Роўбы і Шахрая як розныя тыпы “пакарыцеляў” прыроды. Маральны суд Мацея. Фальклорна-міфалагічныя вобразы Галоскі-Галасніцы і Жалезнага Чалавека, іх роля ў вырашэнні аўтарскай задумы. Тыпалагічныя паралелі з творамі В. Распуціна, В. Астаф’ева, Ч. Айтматава, В. Бялова, інш. Элементы новага светаадчування – трылогі за будучыню, прадчування катастроф – у рамане.

Узмацненне апакаліптычных і антыутапічных тэндэнцый, інтэлектуалізацыя прозы В. Казько, набліжэнне яе да філасофскага рамана. “Хроніка дзетдомаўскага сада” (1986). Мастацкае спалучэнне тэмаў

абяздоленага дзяцінства, стасункаў чалавека і прыроды, чалавека ў кантэксце гісторыі. Эксперыментальная жанравая прырода твора, яго ўскладненасць і **асацыятыўны** лад пісьма. Сімволіка Саду як зямнога раю. Вобразы дзяцей-сірот. Жыццё чалавека ў свеце прыроды. Канфлікт Мар’яна Знаўца і Сідара Місцюка. Роля гістарычнай рэтраспекцыі ў стварэнні вобраза сучаснасці. Міфалагічны пачатак ва ўспрыманні свету (паданне пра “апошняга зубра” Сноўдалу, вобраз паляўнічага Барталамеуса Шпаковіча). Апакаліптычнае ў рамане. Прароцтвы В. Казько.

Драматызацыя жанру і паглыбленне філасафізму ў аповесцях “Выратуй і памілуй нас, чорны бусел”, “Но Пасаран” (1993), “Прахожы” (1995), “Да сустрэчы...” (1997), інш. Засваенне сэнсу экзістэнцыяльнай катэгорыі абсурду ў дачыненні да сучаснай беларускай гісторыі ў рамане “Бунт незапатрабаванага праху” (2000) і ў аповесці “Час збіраць косці” (2005).

Эсэістыка пісьменніка.

Творы В. Казько ў перакладзе на іншыя мовы.

У школьную праграму для **пазакласнага чытання** ўведзены наступныя творы В. Казько: у 8 кл. аповесць “Суд у Слабадзе”; у 10 кл. раман “Хроніка дзетдомаўскага сада”; у 11 кл. аповесць “Выратуй і памілуй нас, чорны бусел”; у **агляд сучаснай прозы** – раман “Неруш”.

ТВОРЫ: Казько, В. Выбр. тв. : у 2 т. / В. Казько ; прадм. Н. Ігруновой. – Мінск : Маст. літ., 1990.

Казько, В. Бунт незапатрабаванага праху : Роман / В. Казько // Польша. – 2000. – № 3. – С. 32–129 ; № 4. – С. 13–94 ; № 5. – С. 52–118.

Казько, В. Выратуй і памілуй нас, чорны бусел : Аповесці, апавяданні, эсэ / В. Казько. – Мінск : Маст. літ., 1993. – 319 с.

Казько, В. Неруш : раман / В. Казько. – Мінск : Маст. літ., 1983. – 430 с.

Казько, В. Неруш ; Суд у Слабадзе : Роман, аповесць / В. Казько. – Мінск : Юнацтва, 1991. – 589 с.

Казько, В. Прахожы / В. Казько // Польша. – 1995. – № 9. – С. 24–92.

Казько, В. Сказ пра аднавокую казу Цылю / В. Казько // Дзеяслоў. – 2003. – № 4. – С. 3–12.

Казько, В. Судны дзень : Аповесці, апавяданні / В. Казько. – Мінск : Маст. літ., 1998. – 478 с.

Казько, В. Суд у Слабадзе / В. Казько ; прадм. Дз. Бугаёва. – Мінск : Маст. літ., 2007. – 238 с.

Казько, В. Хроніка дзетдомаўскага сада : раман / В. Казько ; маст. У. Гладкевіч. – Мінск : Маст. літ., 1987. – 430 с.

Казько, В. Час збіраць косці. Евангельле пад Луку / В. Казько // Дзеяслоў. – 2005. – № 1. – С. 14–87.

Казько, В. Час пярэваратня, альбо як я сыплю цукар : эсэ / В. Казько // Дзеяслоў. – 2006. – № 1. – С. 231–258 ; № 3. – С. 204–232 ; № 4. – С. 231–243.

Казько, В. Я Вам ніколі не хлусіў. Уступнае слова да трохтомніка, які па незалежных ад аўтара прычынах не ўбачыў свету... / В. Казько // Крыніца. – 1997. – № 12. – С. 12–17.

ЛІТАРАТУРА: Васючэнка, П. Віктар Казько / П. Васючэнка // Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя : у 4 т. / НАН Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы. – 2-е выд. – Мінск, 2001–2002. – Т. 4. Кн. 1. – 2002. – С. 729–749.

Казько Віктар // Беларускія пісьменнікі : Бібліягр. слоўн. : у 6 т. / Ін-т літ. імя Я. Купалы ; рэдкал. : І. Багдановіч [і інш.]. – Мінск, 1992–1995. – Т. 3 : Івашын – Кучар. – 1994. – С. 85–87.

ДАДАТКОВАЯ ЛІТАРАТУРА: Барабаншчыкава, Т. Структура мастацкага свету Віктара Казько / Т. Барабаншчыкава // Весці НАН Беларусі. Сер. гуманіт. навук. – 2005. – № 2. – С. 90–97.

Барабаншчыкава, Т. Фальклорныя матывы ў творчасці В. Казько / Т. Барабаншчыкава // Польшыя. – 2001. – № 12. – С. 302–312.

Бугаёў, Дз. Горкі роздум пісьменніка / Дз. Бугаёў // Спавядальнае слова : Літ. крытыка, успаміны / Дз. Бугаёў. – Мінск : Маст. літ., 2001. – 218–230. – Рэц. на кн. : Казько, В. Выратуй і памілуй нас, чорны бусел : Аповесці, апавяданні, эсэ / В. Казько. – Мінск : Маст. літ., 1993. – 319 с.

Друк, Г. Аповесць В. Казько “Суд у Слабадзе” : Міфалагічны аспект прачытання / Г. Друк // У дапамогу педагогу : Беларуская мова і літаратура. – 2002. – № 1. – С. 94–104.

Друк, Г. Міфатворчасць як ідэястваральная аснова ў прозе В. Казько і Ч. Айтматава / Г. Друк // Веснік БДУ. – Сер. 4. Філалогія. – 2001. – № 2. – С. 59–62.

Друк, Г. Сучасны раман-міф / Г. Друк // Літаратура і мастацтва. – 2002. – 15 ліст. – С. 7 : Рэц. на раман Казько, В. Бунт незапатрабаванага праху : Роман / В. Казько // Польшыя. – 2000. – № 3. – С. 32–129 ; № 4. – С. 13–94 ; № 5. – С. 52–118.

Друк, Г. Фальклорна-міфалагічная карціна свету ў аповесці В. Казько “Прахожы” / Г. Друк // Берасцейска-Пінскае Палессе : мова, літаратура, гісторыя : матэр. рэсп. канф., прысв. 80-годдзю з дня нарадж. У. Калесніка (24–25 кастр. 2002 г.). – Брэст : Выд-ва С. Лаўрова, 2002. – С. 8–11.

Друк, Г. “Хто ж ты, сонца?” : архетып сонца ў аповесці В. Казько “Суд у Слабадзе” / Г. Друк // Роднае слова. – 2002. – № 12. – С. 40–43.

Жардзецкая, А. Зямля, параненая Чарнобылем : Праблема ўзаемаадносін чалавека і прыроды ў творах В. Казько, А. Кажадуба, І. Шамякіна / А. Жардзецкая // Роднае слова. – 2003. – № 10. – С. 28–30.

Жардзецкая, А. Прывабны і загадкавы свет Палесся : Па старонках твораў В. Казько / А. Жардзецкая // Роднае слова. – 2003. – № 7. – С. 25–27.

Игрунова, Н. Вечный сад в зоне уничтожения : Виктор Козько : проза жизни / Н. Игрунова // Дружба народов. – 2006. – № 12. – С. 177–189.

Козіч, В. Праблема экалогіі – рух характараў [пра аповесць “Выратуй і памілуй нас, чорны бусел” і раман “Неруш” В. Казько] / В. Козіч // Чалавек і прырода ў сучаснай беларускай прозе / В. Козіч. – Мінск, 1998. – С. 15–25.

Локун, В. На духоўным пераломе. Агляд прозы апошніх гадоў [пра раман “Бунт незапатрабаванага праху”] / В. Локун // Полымя. – 2002. – № 9–10. – С. 256–264.

Мігай, Г. Боль бунту / Г. Мігай // Літаратура і мастацтва. – 2001. – 13 крас. – С. 6–7. – Рэц. на : Бунт незапатрабаванага праху : Раман / В. Казько // Полымя. – 2000. – № 3. – С. 32–129 ; № 4. – С. 13–94 ; № 5. – С. 52–118.

Нуждзіна, Т. Загадка В. Казько / Т. Нуждзіна // Полымя. – 1999. – № 2. – С. 192–206.

Прохар, М. Экалогія прыроды і экалогія душы : Чарнобыль у творчасці В. Казько, І. Пташнікава і В. Кармазава / М. Прохар // Полымя. – 2007. – № 4. – С. 194–209.

Пясняр “светлага” Апакаліпсіса. Віктару Казько – 60. // Маладосць. – 2000. – № 5. – С. 238–240.

Тычына, М. Паядынак з лёсам, або Прыцягальнасць безабароннага слова / М. Тычына // Літаратура і мастацтва. – 2000. – 21 красав. – С. 7.

Федарэнка, А. Два пераказы : [успаміны пра Віктара Казько] / А. Федарэнка // Крыніца. – 1997. – № 12. – С. 6–8.

ІВАН ЧЫГРЫНАЎ (1934–1996) – 4 г. лекц., 2 г. практ.

Іван Чыгрынаў як адзін з таленавітых празаікаў эпічнага складу, аўтар раманняй пенталогіі пра Вялікую Айчынную вайну, выдатны навеліст і майстар гістарычнай драмы. Высокае грамадскае прызнанне: народны пісьменнік Беларусі (1994), лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1974), Літаратурнай прэміі імя А. Фадзеева (1979).

Жыццяпіс і творчасць празаіка. У друку з вершамі з 1952 года. Дакументальная аповесць “Тайна адной экспедыцыі” (1958). Аповяданне

“Праз гады” (1961) як пачатак літаратурнай творчасці. Выхад зборнікаў “Птушкі ляцяць на волю” (1965), “Самы шчаслівы чалавек” (1967), “Шоў на вайну чалавек” (1973). Спецыфіка жанру апавяданняў-вандровак, апавяданняў-даследаванняў. Падарожныя сюжэты ў творах (“Сустрэча на пероне”, “Па сваіх слядах”, “Жыве ў крайняй хаце ўдава”, “Самы шчаслівы чалавек”, “За сто кіламетраў на абед”, інш.). Дакументалізм як адна з прыкмет “малой прозы” пісьменніка.

Аповяданні “Ці бываюць у выраі ластаўкі?”, “У горад”, “Усціня” – адны з першых у беларускай прозе твораў на тэму неперспектыўных вёсак, адзінокай старасці вясковых працаўнікоў, сучасных узаемаадносін бацькоў і дзяцей.

Пэнталогія пра вайну, яе жанравая адметнасць. Асаблівасці мастацкага хранатопу. Гісторыя напісання. Раман “Плач перапёлкі” (1972). Мастацкая канцэпцыя “ўсенароднай вайны”. Калектыўны партрэт народа. Тыпы “народных філосафаў” (Парфён Вяршкоў, Кузьма Прыбыткоў). Гісторыя беларусаў у біяграфіі Дзяніса Зазыбы. Вобраз Радзівона Чубара – тып “сталінскага кіраўніка”. Вобразы калабарантаў (Брава-Жыватоўскі, Мікіта Драніца). Выявы беларускай прыроды ў творы.

Раман “Апраўданне крыві” (1977). Праблема гераізму і ахвярнасці ў разуменні персанажаў і аўтара. Цана Вялікай перамогі. Спрэчкі галоўных герояў Зазыбы і Чубара. Роля дыялогаў у вобразнай структуры. Пераасэнсаванне даваеннай беларускай гісторыі ў творы.

Раман “Свае і чужынцы” (1984). Увасабленне трагедыі народа. Вобразы здраднікаў у рамане. Выяўленне народнай маралі ў паводзінах жыхароў вёскі Верамейкі. Паглыбленне цікавасці да гістарычных асноў народнага характару. Апісанне народных абрадаў і культурных традыцый.

Раман “Вяртанне да віны” (1992). Праблема адказнасці і віны як сведчанне змен у светапоглядзе празаіка. Рэалістычны паказ трагедыі народа на акупіраваннай тэрыторыі. Спроба Дзяніса Зазыбы асэнсаваць падзеі. Яго ацэнка метадаў партызанскага змагання. Спрэчкі з сынам Масеем. Адысея жыцця Масея Зазыбы і яго прататыпы.

Раман “Не ўсе мы згінем” (1996). Змены ў стылістыцы твора. Сістэма вобразаў. Лёс Масея Зазыбы, шчырага беларуса, прадстаўніка нацыянальнай інтэлігенцыі. Яго светапогляд, маральныя прынцыпы, адносіны да вайны. Трагедыя героя. Новыя факты беларускай гісторыі перыяду Вялікай Айчыннай вайны. Незавершанасць аўтарскай задумы.

Драматургія І. Чыгрынава. П’есы па раманах і апавяданнях (“Плач перапёлкі”; “Апраўданне крыві”, паст. у 1984 г. Брэсцкім абласным драмтэатрам; “Дзівак з Ганчарнай вуліцы”). Арыгінальнае прачытанне вядомых фактаў і падзей беларускай гісторыі ў п’есах драматурга: часы Рагнеды (“Звон – не малітва”), Крычаўскае паўстанне XVIII ст. (“Следчая

справа Вашчылы”), драматычныя часы сталіншчыны (“Чалавек з мядзвезым тварам”, “Ігракі”), трагедыя Вялікай Айчыннай вайны (“Свае і чужынцы”, “Дзівак з Ганчарнай вуліцы”) і Чарнобыля (“Толькі мёртвыя не вяртаюцца”, “Хто вінаваты?”), стан грамадства 1990-х гадоў (“Суседзі”, “Госці”), інш.

І. Чыгрынаў і нацыянальная мастацкая традыцыя (К. Чорны, М. Гарэцкі, інш.).

Кнігі літаратурна-крытычных артыкулаў “Новае ў жыцці – новае ў літаратуры: Крытыка і публіцыстыка” (1983), “Паміж сонцам і месяцам: Роздум над жыццём, культурай і літаратурай” (1994).

Перакладчыцкая дзейнасць І. Чыгрынава. Творы пісьменніка ў перакладзе на іншыя мовы.

Творы І. Чыгрынава на кінаэкране і ў музыцы.

ПРАКТЫЧНЫЯ ЗАНЯТКІ

Творчы партрэт Івана Чыгрынава

1. Звесткі з біяграфіі. Штрыхі да партрэта пісьменніка.
2. Абмеркаванне пытанняў:
 - 2.1 Акрэсліце новыя падыходы І. Чыгрынава ў асэнсаванні тэмы вайны ў апавяданнях “Бульба”, “Ішоў на вайну чалавек”, “Самы шчаслівы чалавек”, “Жыве ў крайняй хаце ўдава”, “Маці”, інш. Як вырашае пісьменнік праблему віны і даравання ў творах? Паразважайце пра іх гуманістычны пафас. Раскрыйце вобразы герояў. Якія рысы вяскоўцаў кранаюць праяіка? Што можаце сказаць пра вобраз аўтара-апавядальніка?
 - 2.2 Чаму на працягу ўсёй творчасці ўвагу пісьменніка прыцягваў пачатак Вялікай Айчыннай вайны? Назавіце творы дадзенай тэматыкі.
 - 2.3 Як паказана І.Чыгрынавым тэма абпаленага вайной дзяцінства (“Бульба”, “За сто кіламетраў на абед”, інш.)?
 - 2.4 Якую новую для беларускай літаратуры тэму адкрывалі апавяданні “Ці бываюць у выраі ластаўкі?”, “У горад”, “Усціня”? Якія сродкі мастацкай выразнасці выкарыстоўвае аўтар для стварэння вобразаў вяскоўцаў?
 - 2.5 Ці ёсць у творчасці І. Чыгрынава лірычная проза? Адказ аргументуйце.
 - 2.6 Што дае падставы даследчыкам называць пенталогію І. Чыгрынава “верамейкаўскай хронікай”? Раскрыйце вобраз прыроды і яе мастацкую функцыю ў раманах.
 - 2.7 Якім настроем прасякнуты першы раман “Плач перапёлкі”? З якой мэтай аўтар засяроджвае ўвагу на ўстойлівасці народнага жыцця? Ахарактарызуйце вобразы “народных філосафаў” (Парфён Вяршкоў,

- Кузьма Прыбыткоў), жаночыя вобразы (Зазыбавай Марфы, Карпілавай Ганны, Дуні Пракопкінай, Палагі Хахловой). Вызначце ролю сцэны наведвання парадзіхі ў ідэйна-мастацкім змесце твора. Якім чынам у біяграфіі Дзяніса Зазыбы знаходзіць увасабленне гісторыя беларусаў? Што дае падставы гаварыць пра Радзівона Чубара як пра тып “сталінскага кіраўніка”? Якую праблему закранае пісьменнік вобразамі Брва-Жыватоўскага і Мікіты Драніцы?
- 2.8 Як паказана пераасэнсаванне даваеннай беларускай гісторыі ў рамане “Апраўданне крыві”. Вызначце ролю спрэчак (адпаведна і дыялогаў) галоўных герояў Зазыбы і Чубара ў ідэйна-мастацкім змесце твора. Раскрыйце сэнс назвы рамана.
- 2.9 Хто яны, “свае” і “чужынцы”, у аднайменным рамане І. Чыгрынава? Раскрыйце вобразы здрднікаў. Для чаго аўтар звяртаецца да народнай маралі, апісання народных абрадаў і культурных традыцый? Як у рамане паказы партызанскі рух?
- 2.10 Якім чынам змены ў грамадскім жыцці 80–90-х гадоў паўплывалі на ідэйны змест і праблематыку апошніх раманаў пенталогіі? Якія змены адбыліся ў пісьменніцкім паказе трагедыі народа на акупіраванай тэрыторыі? Раскажыце пра спробы Дзяніса Зазыбы асэнсаваць падзеі, пра яго спрэчкі з сынам Масеем. Паразважайце пра эвалюцыю вобраза Радзівона Чубара і яго смерць ў рамане “Вяртанне да віны”.
- 2.11 Акрэсліце праблематыку і сістэму вобразаў у рамане “Не ўсе мы згінем”. Раскажыце пра трагічны лёс Масея Зазыбы. Якія новыя факты Вялікай Айчыннай вайны знайшлі выяўленне ў творы? Як вы разумееце сэнс назвы рамана?
- 2.12 Для пазакласнага чытання ў 11 кл. на выбар прапануюцца раманы “Плач перапёлкі” або “Апраўданне крыві”. Які з іх будзеце рэкамендаваць вучням? Чаму?
- 2.13 Паразважайце пра наватарства І. Чыгрынава ў асэнсаванні ваеннай тэмы.
- 2.14 Вызначце праблематыку драматургіі Івана Чыгрынава. Якім падзеям прысвечана п’еса “Следчая справа Вашчылы”, як яны выяўлены ў творы? Якія праблемы п’есы і чаму вы хацелі б абмеркаваць з выпускнікамі?
- 2.15 Раскажыце пра повязь мінулага і сучаснага ў п’есе “Звон – не малітва”. Якую трактоўку набывае ў творы вобраз княгіні Рагнеды? Паразважайце пра вобраз князя Ізяслава як папярэджанне сучаснікам. Вызначце вобразы-сімвалы і іх ролю ў п’есе. Раскрыйце майстэрства І. Чыгрынава-драматурга.
- 2.16 Падрыхтуйце паведамленне “Іван Чыгрынаў – перакладчык”.

3 У школьную праграму ўключаны для **вывучэння**: у 10 кл. апавяданні “Дзівак з Ганчарнай вуліцы”, “У ціхім тумане”; для **самастойнага чытання**: у 10 кл. апавяданне “Ішоў на вайну чалавек”; для **пазакласнага чытання**: у 8 кл. апавяданне “Бульба”; у 11 кл. раманы “Плач перапёлкі” або “Апраўданне крыві” (на выбар), п’еса “Следчая справа Вашчылы”; у **агляд сучаснай літаратуры** – раман “Вяртанне да віны”, п’еса “Звон не малітва”.

ТВОРЫ: Чыгрынаў, І. Збор твораў : у 6 т. / І. Чыгрынаў. – Мінск : Маст. літ., 1995. – Т.1 : Плач перапёлкі. Апраўданне крыві : Раманы – 589 с.

Чыгрынаў, І. Выбраныя творы : у 3 т. / І. Чыгрынаў ; прадм. В. Каваленкі. – Мінск : Маст літ., 1984.

Чыгрынаў, І. Апраўданне крыві : Раман / І. Чыгрынаў ; паслясл. А. Марціновіча. – Мінск : Універсітэцкае, 1998. – 335 с.

Чыгрынаў, І. Вяртанне да віны : Раман / І. Чыгрынаў ; маст. В. Мурашка. – Мінск : Юнацтва, 1994. – 220 с.

Чыгрынаў, І. Звон – не малітва : Драмы / І. Чыгрынаў. – Мінск : Маст. літ., 1993. – 398 с.

Чыгрынаў, І. Не ўсе мы згінем / І. Чыгрынаў // Нёман. – 1996. – № 11 ; 12.

Чыгрынаў, І. Новае ў жыцці, новае ў літаратуры : Крытыка і публіцыстыка / І Чыгрынаў. – Мінск : Маст. літ., 1983. – 271 с.

Чыгрынаў, І. Паміж сонцам і месяцам : Роздум над жыццём, культурай і літаратурай / І. Чыгрынаў. – Мінск : Маст. літ., 1994. – 433 с.

Чыгрынаў І. Плач перапёлкі : Раман, апавяданні / І. Чыгрынаў ; уклад. Л. Чыгрынавай. – Мінск : Маст літ., 2004. – 415 с.

Чыгрынаў, І. Ці бываюць у выраі ластаўкі? : Апавяданні / І. Чыгрынаў ; маст. А. Александровіч. – Мінск : Юнацтва, 1983. – 333 с.

ЛІТАРАТУРА: Грамадчанка, Т. Жывая памяць народа : Нарыс творчасці І. Чыгрынава / Т. Грамадчанка. – Мінск : Навука і тэхніка, 1984. – 100 с.

Грамадчанка, Т. Іван Чыгрынаў / Т. Грамадчанка // Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя : у 4 т. / НАН Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы. – 2е выд. – Мінск, 2001–2002. – Т. 4. Кн. 1. – 2002. – С. 549–570.

Грамадчанка, Т. Каб не быць манкуртам : Па старонках гістарычн. драм І. Чыгрынава / Т. Грамадчанка // Роднае слова. – 1994. – № 12. – С. 3–7.

Локун, В. Эпапея – гэта народ / В. Локун // Да новых вышынь / В. Локун. – Мінск, 1991. – С. 94–129.

Марціновіч, А. Іван Чыгрынаў : Нарыс жыцця і творчасці : Дапам. для наст. / А. Марціновіч. – Мінск : Нар. асвета, 1999. – 175 с.

Чыгрынаў Іван // Беларускія пісьменнікі : Бібліягр. слоўн. : у 6 т. / Ін-т літ. імя Я. Купалы ; рэдкал. : І. Багдановіч [і інш.]. – Мінск, 1992–1995. – Т. 6 : Талалай – Яфімаў / Дадатак. – 1995. – С. 297–302.

Юрэвіч, У. Адкрытая кніга жыцця : Штрыхі да партрэта І. Чыгрынава / У. Юрэвіч // Польша. – 1994. – № 2. – С. 219–227.

ДАДАТКОВАЯ ЛІТАРАТУРА: Бугаёў, Дз. Ён быў надзейным сябрам / Дз. Бугаёў // Спавадальнае слова : Літ. крытыка, успаміны / Дз. Бугаёў. – Мінск, 2001. – С. 119–129.

Бугаёў, Дз. Рэквіем Івана Чыгрынава / Дз. Бугаёў // Роднае слова. – 1996. – № 10. – С. 10–24.

Бугаёў, Дз. Слова майстра не старэе. 5 гадоў таму не стала І. Чыгрынава : [пра ап-ні “У ціхім тумане” і “Ішоў на вайну чалавек”] / Дз. Бугаёў // Літаратура і мастацтва. – 2001. – 12 студз. – С. 6–7.

Гніламёдаў, У. Спяшайся не спяшаючы... / У. Гніламёдаў // Класікі і сучаснікі / У. Гніламёдаў. – Мінск, 1987. – С. 165–175.

Грамадчанка, Т. “Я ўсім у жыцці абавязаны маці” : Вобраз жанчыны ў творчасці Івана Чыгрынава / Т. Грамадчанка // Роднае слова. – 2006. – № 11. – С. 17–19.

Дзелянкоўскі, М. І заплакала перапёлка / М. Дзелянкоўскі // Сяброўствы. Знаёмствы. Сустрэчы / М. Дзелянкоўскі. – Мінск, 1992. – С. 88–98.

Іван Чыгрынаў / А. Кудравец, Дз. Бугаёў, А. Марціновіч [і інш.] // Крыніца. – 1998. – № 9. – С. 2–27.

Іван Чыгрынаў сярод артыстаў Брэсцкага тэатра. 1984 г. Фота // Маладосць. – 1984. – № 12. – С. 123.

Каваленка, В. Творчае ўзвышэнне / В. Каваленка // Маладосць. – 1995. – № 1. – С. 209–218.

Каржуева, С. Апаваданне І. Чыгрынава “Дзівак з Ганчарнай вуліцы” (10 кл.) / С. Каржуева // Беларус. мова і літ. – 2008. – № 4. – С. 31–34.

Лебедзеў, У. Вывучэнне апаваданняў І. Чыгрынава. X клас / У. Лебедзеў // Роднае слова. – 2007. – № 4. – С. 40–43.

Лісіцкая Н. Па былінах нашага часу : Пераклад “Слова пра паход Ігараў” Чыгрынава / Н. Лісіцкая // Роднае слова. – 2002. – № 8. – С. 36–38.

Лойка, А. “...У ясным, як сонца, святле...” / А. Лойка // Выбраныя творы / А. Лойка. – Мінск, 1992. – Т. 2. – С. 414–427.

Марціновіч, А. За трэцім разам / А. Марціновіч // Польша. – 1994. – № 12. – С. 198–210.

Марціновіч, А. З “Верамейкаўскага цыкла” : [пра раман І. Чыгрынава “Не ўсе мы згінем”] / А. Марціновіч // Наст. газета. – 1996. – 1 мая. – С. 4.

Марціновіч, А. Прага чалавечнасці / А. Марціновіч // Шляхам праўды / А. Марціновіч. – Мінск, 1994. – С. 251–282.

Марціновіч, А. Роспачны плач перапёлкі : [пра раман І. Чыгрынава “Плач перапёлкі”] / А. Марціновіч // Крыніца. – 1998. – № 9. – С. 17–19.

Смаль, В. Вывучэнне творчасці І. Чыгрынава (10 кл.) : базавы і павышаны ўзровень / Вал. Смаль, Вяч. Смаль // Беларус. мова і літ. – 2008. – № 4. – С. 20–30.

Тычына, М. Пісьменнік – гэта лёс / М. Тычына // Беларусь. – 1994. – № 12. – С. 6–7.

Чыгрынава, Л. Нататкі пра маці Івана Чыгрынава і яго сям’ю / Л. Чыгрынава // Роднае слова. – 2006. – № 3. – С. 100–101.

ВЯЧАСЛАЎ АДАМЧЫК (1933–2001) – 2 практ.

Вячаслаў Адамчык як адзін з выдатных майстроў беларускай прозы, перакладчык, кінадраматург. Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР імя Я. Коласа (1988), Літаратурнай прэміі імя І. Мележа (1980).

Жыццяпіс пісьменніка ў яго “Дзённіку”. У друку з 1952 г. (верш “Шпакі”). Пачатак творчага шляху – апублікаванне апавяданняў “Свой чалавек” і “Даўняе, незабыўнае” (1957). Выхад зборнікаў апавяданняў “Свой чалавек” (1958), “Млечны шлях” (1960), “Міг бліскавіцы” (1965), “Дзікі голуб” (1972), “Дзень ранняе восені” (1974), “Раяль з адламаным вечкам” (1990).

Эпічнае і лірычнае ў прозе В. Адамчыка. Аўтабіяграфізм апавяданняў “Песня”, “Раяль з адламаным вечкам”, “Пах летняй травы”, “Дзень ранняе восені”, “Салодкія яблыкі”, “Там, на хутары”, інш. Паглыбленне ў гісторыю народа (“Дзікі голуб”, “Кароль Нябожа”, “Палёт кажана”). Творчая вучоба ў класікаў (Ф. Дастаеўскі, А. Чэхаў, І. Бунін). Эмацыянальна-суб’ектыўнае выяўленне, настраёнасць, псіхалагічная праніклінасць у творах пісьменніка. Вобразная маляўнічасць у апісаннях прыроды. “Шырыня ахопу рэчаіснасці, імкненне да сацыяльна-псіхалагічнага даследавання чалавека, яго ўчынкаў, паводзін” (С. Андраюк). Раскрыццё трагізму вайны ў апавяданні “Пагарэльцы” (1967). Майстэрства мастацкай дэталі.

Тэтралогія “Чужая бацькаўшчына” (1977), “Год нулявы” (1982), “І скажа той, хто народзіцца” (1985), “Голас крыві брата твайго” (1990). Высокая ацэнка твораў тэтралогіі (Літаратурная прэмія імя І. Мележа, 1980 за раман “Чужая бацькаўшчына”; Дзяржаўная прэмія БССР імя Я. Коласа, 1988 за раманы “Чужая бацькаўшчына”, “Год нулявы”, “І скажа той, хто народзіцца”).

Аўтарская задума, яе палемічная накіраванасць. Сімволіка назваў раманаў. Адметнасць мастацкай канцэпцыі беларускай гісторыі. Праблема “беларускага шляху” ў творы. Гістарычныя шляхі заходне-беларускай

вёскі ва ўмовах даваеннай польскай дзяржавы, у першыя гады савецкай улады і пад фашысцкай акупацыяй. Паганскае і хрысціянскае ў жыцці вёскі. Біблейскія матывы ў заключным рамане тэтралогіі. Калектыўны партрэт народа і працэс духоўнай дэградацыі ва ўмовах жыцця ў “чужой” бацькаўшчыне. Вясковыя тыпы (Улас Корсак, Імполь Верамей, Жэнік Рэпка, Бронік Літавар). Жаночыя вобразы (Хрысця, Чэся Доўнар). Трагедыя Алесі Мондрых. Вобраз нацыянальнага інтэлігента Міці Корсака, яго пошукі свайго шляху ў жыцці і трагічныя памылкі. Паказ плыні гісторыі і яе драматызму. Багацце беларускай прыроды ў раманах, майстэрства В. Адамчыка ў стварэнні пейзажаў. Сюжэт як сістэма люстэркаў. Асаблівасці аўтарскага маўлення і стылю.

Проза В. Адамчыка і класічная эпічная традыцыя (Я. Колас, М. Гарэцкі, К. Чорны, І. Мележ).

В. Адамчык – аўтар фантастычнай аповесці “Падарожжа на Буцафале” (1991), гістарычнай п’есы “Раіна Грамычына” (1991), шэрагу мастацкіх перакладаў з іншых моў.

Роздум над жыццём ў “Развітальнай аповесці” (1999). Настальгічныя матывы, песня развітання з “сялянскай Атлантыдай”.

Эсэістыка ў апошняй кнізе празаіка “Нязрушаны камень” (2002).

В. Адамчык – аўтар сцэнарыяў дакументальных фільмаў “Іван Мележ” (1977), “Валянцін Таўлай” (1978), “Якуб Колас” (1981), інш.

ПРАКТЫЧНЫЯ ЗАНЯТКІ

Самабытны талент Вячаслава Адамчыка

1. Звесткі з біяграфіі. Штрыхі да партрэта пісьменніка.
2. Абмеркаванне пытанняў:
 - 2.1 Акрэсліце тэматыку і праблематыку апавяданняў В. Адамчыка (“Салодкія яблыкі”, “Маці”, “Хата”, “Сонечны зайчык”, “Урок арыфметыкі”, “Дзікі голуб”, “Кароль Нябожа”, “Пагарэльцы”, інш.). Вызначце адносіны аўтара да герояў і падзей. Звярніце ўвагу на майстэрства стварэння глыбока нацыянальных характараў, на кампазіцыю твораў. Прывядзіце прыклады плённага выкарыстання В. Адамчыкам сродкаў і прыёмаў псіхалагічнага аналізу.
 - 2.2 Паразважайце над сэнсам назваў раманаў, якія склалі тэтралогію.
 - 2.3 Раскажыце, як раскрываецца ў рамане “Чужая бацькаўшчына” праблема Бацькаўшчыны ва ўмовах Заходняй Беларусі ў міжваенны перыяд. Як паказаны заходнебеларуская вёска, псіхалогія і звычкі вясковай беднаты? Акрэсліце месца сям’і Корсакаў у сістэме вобразаў рамана. Як раскрываецца праблема маральнага выбару ў вобразе Алесі Мондрых? Я. Лецка ў кнізе “Хараство і боль жыцця” выказвае

меркаванне, што “Алеся сімвалізуе сабой захопніцкую сілу і ўладу” (с. 113). Наколькі правамернай бачыцца вам гэта думка? Раскажыце пра духоўны пошук і працэс грамадзянскага станаўлення Міці Корсака, пра трагічнае становішча творчай асобы ва ўмовах “чужой бацькаўшчыны”. Вызначце месца рамана ў тэатралогіі.

- 2.4 Як у рамане “Год нулявы” пісьменнікам вырашаецца праблема пакарання? З якой мэтай на пярэдні план у творы выведзены вобраз Літавара? Даследчык Я. Лецка выказаў думку, што “у рамане “Год нулявы” аўтар не толькі не пашырыў грамадскага выяўлення характару Міці Корсака, а непраўдана звузў яго, засяродзіўшыся на паказе інтымных узаемаадносін героя з Чэсай Доўнар”. Ці мае рацыю даследчык? Адказ абгрунтуйце.
 - 2.5 Які перыяд беларускай гісторыі і якім чынам адлюстраваны В. Адамчыкам у рамане “І скажа той, хто народзіцца”? Выкажыце свае адносіны да Хрысці. Якія праблемы асэнсоўвае аўтар на гэтым вобразе? Якая роля ў рамане адведзена сюжэтай лініі Міці і Чэсі?
 - 2.6 Як складваюцца лёсы герояў у рамане “Голас крыві брата твайго”? Якое новае гучанне набывае праблема забойства і пакарання? Паразважайце, чаму пісьменнік трагічна завяршае жыццё Міці Корсака. Вызначце ролю эпілога цыкла раманаў.
 - 2.7 Для пазакласнага чытання ў 11 класе прапануюцца на выбар раманы “Год нулявы”, “Голас крыві брата твайго”, “І скажа той, хто народзіцца”. Які з гэтых твораў будзеце рэкамендаваць вучням? Чаму?
 - 2.8 Раскрыйце асаблівасці мастацкага стылю В. Адамчыка.
 - 2.9 Раскажыце пра драматургічныя спробы пісьменніка. Ці дасягнуў ён поспеху ў гэтым жанры?
 - 2.10 Якім паўстае перад намі В. Адамчык як аўтар “Развітальнай аповесці” і дзённікаў?
- 3 У школьную праграму ўключаны наступныя творы пісьменніка: **для вывучэння:** у 6 кл. “Салодкія яблыкі”; **для самастойнага чытання:** у 10 кл. “Чужая бацькаўшчына”; **для пазакласнага чытання:** у 5 кл. “Сонечны зайчык”, “Маці”; у 7 кл. “Урок арыфметыкі”; у 8 кл. “Дзікі голуб”; у 11 кл. “Год нулявы”, “Голас крыві брата твайго”, “І скажа той, хто народзіцца” (на выбар).

ТВОРЫ: Адамчык, В. Выбраныя творы : у 3 т. / В. Адамчык. – Мінск : Маст. літ., 1995. – Т. 1 : Чужая бацькаўшчына : Раман ; Падарожжа на Буцафале : Аповесць. Апавяданні. – 479 с.

Адамчык, В. Голас крыві брата твайго : Раман. Апавяданне / В. Адамчык ; маст. У. Сытчанка. – Мінск : Маст. літ., 1991. – 287 с.

Адамчык, В. Дзікі голуб. Маці : Апавяданні / В. Адамчык // Вір жыцця : Сучас. беларус. проза. – Мінск, 2002. – С. 5–30.

Адамчык, В. Крэскі з аўтабіяграфіі / В. Адамчык // Вытокі песні : Аўтабіяграфіі беларускіх пісьменнікаў. – Мінск, 1973. – С. 9–12.

Адамчык, В. Ліст аканта : Фрагменты з дзённікаў / В. Адамчык // Маладосць. – 1996. – № 7. – С. 6–64 ; 2001. – № 5. – С. 79–108 ; № 6. – С. 191–212.

Адамчык, В. Нязрушаны камень : Апавяданні / В. Адамчык. – Мінск : Сучасны літаратар, 2002. – 319 с.

Адамчык, В. Развітальная аповесць : Аповесць, апавяданні, дзённікі / В. Адамчык. – Мінск : Маст. літ., 1999. – 447 с.

Адамчык, В. Раяль з адламаным вечкам : Апавяданні / В. Адамчык ; маст. М. Будавей. – Мінск : Юнацтва, 1990. – 247 с.

Адамчык, В. Чорны адбітак на белай сцяне : Старонкі з дзённікаў / В. Адамчык // Маладосць. – 1998. – № 10. – С. 106–127.

Адамчык, В. Чужая бацькаўшына : Раман / В. Адамчык. – Мінск : Юнацтва, 1994. – 334 с.

Адамчык, В. Яблык спакусы : Аповесць і п'есы / В. Адамчык. – Мінск : Маст літ., 1995. – 192 с.

ЛІТАРАТУРА: Адамчык Вячаслаў // Беларускія пісьменнікі : Бібліягр. слоўн. : у 6 т. / Ін-т літ. імя Я. Купалы ; рэдкал. : І. Багдановіч [і інш.]. – Мінск, 1992–1995. – Т. 1 : Абуховіч – Ватацы. – 1992. – С. 45–48.

Данілевіч, Т. Разгадаць лёс... : Агульначалавечыя матывы ў ранняй прозе В. Адамчыка / Т. Данілевіч // Роднае слова. – 1999. – № 4. – С. 19–24.

Каваленка, В. Вячаслаў Адамчык / В. Каваленка // Гісторыя беларускай літаратуры ХХ стагоддзя : у 4 т. / НАН Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы. – 2-е выд. – Мінск, 2001–2002. – Т. 4. Кн. 1. – 2002. – С. 521–548.

Лецка, Я. Хараство і боль жыцця : Нарыс творчасці В. Адамчыка / Я. Лецка. – Мінск : Навука і тэхніка, 1985. – 128 с.

Тычына, М. Развітанне з сялянскай Атлантыдай : Вобразны свет В. Адамчыка / М. Тычына // Роднае слова. – 2003. – № 8. – С. 4–8.

ДАДАТКОВАЯ ЛІТАРАТУРА: Андраюк, С. Сям'я, вёска, народ. Вячаслаў Адамчык / С. Андраюк // Пісьменнікі. Кнігі / С. Андраюк. – Мінск, 1997. – С. 178–200.

Васілеўская, А. Метафарычныя загалюкі твораў В. Адамчыка / А. Васілеўская // Роднае слова. – 1999. – № 4. – С. 50–60.

Века, А. Апошні “камень” Вячаслава Адамчыка / А. Века // Наст. газета. – 2003. – 21 студз. – С. 4. – Рэц. на кн. : Адамчык, В. Нязрушаны камень : Апавяданні / В. Адамчык. – Мінск : Сучасны літаратар, 2002. – 319 с.

Галубовіч, Л. Сынава бацькаўшчына : [Пра кнігу В. Адамчыка “Нязрушаны камень”] / Л. Галубовіч // Літаратура і мастацтва. – 2003. – 10 студз. – С. 6–7.

Гаспадыніч, П. Нацыянальная вобразнасць у рамане В. Адамчыка “Чужая бацькаўшчына” / П. Гаспадыніч // Маладосць. – 2001. – № 11. – С. 224–229.

Глобус, А. Тата. Словы пра бацьку майго – Чэся (Вячаслава) Адамчыка / А. Глобус // Полымя. – 2002. – № 2. – С. 138–154.

Грамадчанка, Т. Дайсці да праўды : Творчасць В. Адамчыка / Т. Грамадчанка // Роднае слова. – 1993. – № 11. – С. 8–15.

Дзелянкоўскі, М. Не пакінуць шэрую кнігу / М. Дзелянкоўскі // Сяброўствы. Знаёмствы. Сустрэчы / М. Дзелянкоўскі. – Мінск, 1992. – С. 73–88.

Каваленка, В. Вялікая сіла “малога” жанру : Вячаслаў Адамчык – апавядальнік / В. Каваленка // Полымя. – 1995. – № 4. – С. 194–202.

Кісліцына, Г. Сыны : [Пра А. Глобуса і М. Шайбака – сыноў В. Адамчыка] / Г. Кісліцына // Роднае слова. – 2003. – № 8. – С. 8–11.

Ламека, Л. Трывогі і надзеі Верасня : [Пра раман В. Адамчыка “І скажа той, хто народзіцца”] / Л. Ламека, Н. Ламека // Сучасная беларуская літаратура : аналіз твораў, матэрыялы да экзамену / Л. Ламека, Н. Ламека. – Мінск, 2003. – С. 85–97.

Ляшук, В. Жыццёвыя ўрокі : Па апавяданнях В. Адамчыка / В. Ляшук // У дапам. педагогу : Беларус. мова і літ. – 2000. – № 2. – С. 57–75.

Шкраба, Р. Пачуццё стылю / Р. Шкраба // Моваю вобразаў / Р. Шкраба. – Мінск, 1989. – С. 297–318.

ТЭМА ВАЙНЫ Ў БЕЛАРУСКАЙ ПРОЗЕ ДРУГОЙ ПАЛОВЫ ХХ СТАГОДДЗЯ –

2 г. лекц., 2 практ.

Беларусь-ахвярніца ў Вялікай Айчыннай вайне. Афганская вайна ў лёсе беларусаў.

Традыцыі М. Гарэцкага, К. Чорнага ў асэнсаванні чалавека на вайне. М. Гарэцкі як заснавальнік дакументальна-мастацкай прозы ў беларускай літаратуры (дакументальныя запіскі “На імперыялістычнай вайне”).

Тэма Вялікай Айчыннай вайны, яе эвалюцыя ў беларускай прозе.

Мастакоўскі подзвіг К. Чорнага ў час вайны. Філасофскі змест раманаў “Вялікі дзень” (1941–1944), “Пошукі будучыні” (1942), “Млечны шлях” (1944). Прыход у літаратуру пісьменнікаў-франтавікоў І. Мележа (апавяданні “Апошняя аперацыя”, 1943; “Сустрэча ў шпіталі”, 1944; інш.),

І. Шамякіна (аповяданне “У снежнай пустыні, 1944; аповесць “Помста”, 1945).

Вядучае месца ваеннай тэмы ў літаратуры першага пасляваеннага дзесяцігоддзя. Палітычная кан’юктура ў ацэнцы гістарычных падзей Вялікай Айчыннай вайны. Заслуга пісьменнікаў у стварэнні больш аб’ектыўнай карціны ваеннага мінулага. Роля рамана “Мінскі напрамак” І. Мележа (1949–1952) ў тагачаснай літаратуры. Гераічны пафас рамана-эпапеі “Векапомныя дні” (1951–1969) М. Лынькова. Панарамнасць у паказе рэчаіснасці ваеннага часу. Раман І. Шамякіна “Глыбокая плынь” (1946–1949) – першы твор у беларускай літаратуры на партызанскую тэму.

Вялікая Айчынная вайна – адна з вядучых ідэйна-тэматычных ліній ў прозе. Дыскусіі пра “акопную” праўду, пра рэалізм і натуралізм у савецкай і беларускай ваеннай прозе другога пасляваеннага дзесяцігоддзя (1956–1965). “Фронтавыя” аповесці В. Быкава (“Жураўліны крык”, 1959; “Трэцяя ракета”, 1961; “Мёртвым не баліць”, 1966; “Яго батальён”, 1975; інш.). Наватарства пісьменніка ў асваенні ваеннай тэмы. Выпакутаваная праўда пра чалавека на вайне.

Адлюстраванне партызанскага і падпольнага руху, выяўленне патрыятычна-вызваленчага духу беларускага народа ў мастацкай прозе. Вайна “народная” ў дылогіі А. Адамовіча “Партызаны” (раманы “Вайна пад стрэхамі”, 1960; “Сыны ідуць у бой”, 1962). Наватарскае даследаванне чалавеканенавіснасці ідэалогіі фашызму ў рамане “Птушкі і гнёзды” (1963) Я. Брыля. Новы падыход І. Шамякіна ў паказе чалавека на вайне ў пенталогіі “Трывожнае шчасце” (1957–1965). Аповесць “Агонь і снег” (1959) – глыбокі і праўдзівы твор пісьменніка пра Вялікую Айчынную вайну.

Ваенная проза другой паловы 60–90-х гадоў. Адыход ад папярэдніх стэрэатыпаў у паказе вайны з фашызмам. Маральны максіmalізм твораў аб вайне В. Быкава. Цыкл яго партызанскіх аповесцей (“Сотнікаў”, 1970; “Воўчая зграя”, 1974; “Пайсці і не вярнуцца”, 1978; інш.).

Творы пісьменнікаў-“шасцідзсятнікаў” – “дзяцей вайны”.

Б. Сачанка як пачынальнік у беларускай літаратуры тэмы Хатыняў. Аповесць “Апошнія і першыя” (1966) – рэквіем у прозе. Адкрыццё пісьменнікам “закрытай” у той час тэмы палону, лёсу людзей у выгнанні ў аповесцях “Палон”, “Аксана”, рамане “Чужое неба”.

Тэма вайны, цяжкай народнай памяці пра яе ахвяры ў творчасці І. Пташнікава. Водгулле вайны ў аповесці “Лонва” (1964). Трагедыя спаленай Дальвы ў аповесці “Тартак” (1967). Паказ варожасці вайны ўсяму ладу сялянскага жыцця ў аповесці “Найдорф” (1976). Народны погляд на вайну ў творах І. Пташнікава.

Тэма вайны як адна з вядучых у творчасці І. Чыгрынава. Мастацкая канцэпцыя “ўсенароднай вайны”. Месца пенталогіі (“Плач перапёлкі”, 1972; “Апраўданне крыві”, 1977; “Свае і чужынцы”, 1984; “Вяртанне да віны”, 1992; “Не ўсе мы згінем”, 1996) ў беларускай ваеннай прозе.

Ярка выражаная аўтабіяграфічная аснова творчасці В. Казько. Паказ вайны праз дзіцячае ўспрыманне ў аповесцях “Высакосны год” (1972), “Суд у Слабадзе” (1978). Увасабленне ваеннай тэмы ў рамане “Хроніка дзетдомаўскага сада” (1987).

Аповесці “Знак бяды” (1982), “Сцюжа” (1991) В. Быкава як якасна новы этап паказу ваеннай рэчаіснасці. Філасофскі погляд на вайну ў аповесці “Пакахай мяне, салдацік” (1996).

Развіццё дакументальна-мастацкай прозы. Жанрава-стылёвы пошукі А. Адамовіча (“Хатынская аповесць”, 1972; “Карнікі”, 1980). Значэнне кнігі “Я з вогненай вёскі” (1973, 2-е выд. – 1983; 3-е выд. – 2001) А. Адамовіча, Я. Брыля, У. Калесніка. Успаміны і апаведы каля 300 сведак са спаленых на беларускай зямлі вёсак. Суровае абвінавачванне фашызму ў злачынствах супраць чалавецтва, сведчанне вераломства, вандалізму нелюдзяў. Дакументальныя матэрыялы, аўтарскія каментары і публіцыстычныя адступленні ў творы.

Кніга С. Алексіевіч “У вайны не жаночае аблічча” (1985) – збор больш за 200 споведзяў-успамінаў удзельніц Вялікай Айчыннай вайны. Лёс дзяцей вайны ў кнізе пісьменніцы “Апошнія сведкі” (1985).

Дакументальна-мастацкая кніга У. Калесніка “Доўг памяці” (2005) ў кантэксте ваеннай прозы другой паловы ХХ ст.

Вайна ў Афганістане ў асэнсаванні беларускай літаратуры

Кнігі “Сыны” і “Тайна чорных гор” М. Чаргінца як першыя спробы асэнсавання сучаснай вайны... Новы погляд на вайну ў Афганістане ў кнізе С. Алексіевіч “Цынкавыя хлопчыкі”.

Тэмы Чарнобыля і Афганістана ў рамане “Злая зорка” І. Шамякіна, апавяданні “Супраць неба – на зямлі” В. Карамазава, інш. Трагедыя маці загінуўшага сына ў апавяданні В. Карамазава “Жанчына ў чорным і Афган”. Праблематыка аповесці А. Бароўскага “Бронік – афганец”, іншых твораў.

ПРАКТЫЧНЫЯ ЗАНЯТКІ

Тэма Вялікай Айчыннай вайны ў беларускай прозе другой паловы ХХ ст.

1. Хто з беларускіх пісьменнікаў першай паловы ХХ ст. стаяў ля вытокаў ваеннай прозы? Ці ёсць падставы гаварыць пра наяўнасць у нашай літаратуры традыцыі асэнсавання чалавека на вайне?

2. Раскажыце пра асноўныя этапы развіцця ваеннай тэмы ў беларускай літаратуры.
3. Вызначце месца і ролю В. Быкава ў асэнсаванні падзей Вялікай Айчыннай вайны. Пакажыце эвалюцыю тэмы ў творчасці пісьменніка.
4. Акрэсліце значэнне дакументальна-мастацкіх твораў пра Вялікую Айчынную вайну ў беларускай літаратуры. Хто з пісьменнікаў другой паловы ХХ ст. першым звярнуўся да выкарыстання ў мастацкіх творах дакументальнага матэрыялу?
 - 4.1 Раскажыце пра дакументальную аснову “Хатынскай аповесці” А. Адамовіча, пра імкненне аўтара да праўдзівасці ў паказе трагедыі беларусаў у час Вялікай Айчыннай вайны. Раскрыйце змест вобраза Флёры Гайшуна. Вызначце ў сістэме вобразаў аповесці месца вобраза камандзіра Касача. Паразважайце пра жанрава-стылёвыя пошукі празаіка, пра філасофскую скіраванасць прозы А. Адамовіча.
 - 4.2 Раскрыйце вобраз вайны і канцэпцыю чалавека ў рамане “Карнікі” А. Адамовіча. Якім чынам аўтар выяўляе антыгуманную сутнасць фашызму? З якой мэтай ён паглыбляецца ва ўнутраны свет, у нетры свядомасці і падсвядомасці розных тыпаў карнікаў? Пакажыце псіхалагічнае майстэрства пісьменніка на канкрэтных прыкладах.
 - 4.3 Раскажыце пра задуму А. Адамовічам дакументальнай кнігі “Я з вогненай вёскі...”, пра працу над ёй у суаўтарстве з Я. Брылём, У. Калеснікам. Што дае падставы даследчыкам лічыць гэты твор адным з унікальных у літаратуры. Якія вобразы дазволілі аўтарам перадаць народнае бачанне вайны? Якія эпізоды кнігі і чаму ўразілі найбольш? Раскрыйце ролю аўтарскіх каментарыяў, дакументальных матэрыялаў, публіцыстычных адступленняў у кампазіцыі твора.
- 5.1 Што сабой ўяўляе дакументальная аповесць С. Алексіевіч “У вайны не жаночае аблічча”? Вызначце асноўную ідэю твора. Акрэсліце мастацкую функцыю ўступнага артыкула, эпіграфа да твора пры раскрыцці аўтарскай задумы. Якія эпізоды кнігі і чаму ўразілі найбольш?
- 5.2 Які новы аспект пры асэнсаванні Вялікай Айчыннай вайны абірае С. Алексіевіч у кнізе “Апошнія сведкі”?
6. Паразважайце, чаму тэма вайны з фашызмам стала адной з вядучых у творчасці пісьменнікаў-“шасцідзсятнікаў”.
 - 7.1 Назавіце творы пра вайну Б. Сачанкі. Якія новыя для тагачаснай беларускай літаратуры тэмы адкрываў пісьменнік?
 - 7.2 Што дало падставы даследчыкам гаварыць пра аповесць “Апошнія і першыя” Б. Сачанкі як адно з самых значных дасягненняў пісьменніка. Раскажыце пра стылёвыя эксперыменты аўтара (выкарыстанне розных

моўных пластоў, зварот да біблейскіх інтанацый, алегарычна-казачных, прыпавесціўных элементаў) у аповесці.

- 8.1 У якіх творах да асэнсавання ваеннай тэмы звяртаецца І. Пташнікаў?
- 8.2 Што складае кампазіцыйную аснову аповесці “Тартак”? Раскрыце майстэрства пісьменніка ў стварэнні чалавечых характараў. Звярніце ўвагу на ролю карцін прыроды.
- 8.3 Чым вызначаецца аповесць І. Пташнікава “Найдорф” у параўнанні з “Тартаком”? Звярніце ўвагу на пафас твора, на псіхалагізм у абмалёўцы галоўных герояў – Алёшы і Яхрэма Жаваранка, на выразнасць мастацкіх дэталей і вобразна-выяўленчых сродкаў. Пакажыце ролю рэтраспекцыі ў ідэйна-мастацкай структуры твора.
- 9.1 Якія творы прысвяціў вайне В. Казько? Чым яны вылучаюцца сярод твораў пісьменнікаў-“шасцідзсятнікаў”?
- 9.2 Як раскрываецца тэма ваеннага дзяцінства ў першай беларускамоўнай аповесці В. Казько “Суд у Слабадзе”? Вызначце ролю эпізодаў суда над ваеннымі злачынцамі ў кампазіцыйнай структуры твора. Паразважайце пра сімваліку назвы, міфавобразы і міфаматывы ў творы. Раскрыце ўнутраны свет Колькі Лецечкі. Дайце параўнальную характарыстыку вобразаў Колькі Лецечкі і Захарыя. Звярніце ўвагу на маналогі і “плынь свядомасці” ў творы і вызначце іх мастацкую функцыю.
10. Якія творы на ваенную тэму напісаў І. Чыгрынаў? У чым выявілася пры асэнсаванні вайны наватарства пісьменніка ў пенталогіі?
11. Ці стала ваенная тэма вызначальнай у творчасці В. Адамчыка? Адказ абгрунтуйце.
12. Якой занатаваў Вялікую Айчынную вайну У. Калеснік у аўтабіяграфічнай кнізе “Доўг памяці”? Паспрабуйце паставіць твор у кантэкст ваеннай прозы другой паловы ХХ ст.

У школьнай праграме вынесены для **вывучэння**: у 6 кл. “Салодкія яблыкі” В. Адамчыка; у 11 кл. апавяданні “Дзівак з Ганчарнай вуліцы”, “У ціхім тумане”, “Ішоў на вайну чалавек” І. Чыгрынава; для **пазакласнага чытання**: у 8 кл. апавяданні “Бульба” І. Чыгрынава; аповесць “Суд у Слабадзе” В. Казько; у 10 кл. кніга “Я з вогненай вёскі” А. Адамовіча, Я. Брыля, У. Калесніка, аповесці “Найдорф” І. Пташнікава, “Апошнія і першыя” Б. Сачанкі, раманы “Хроніка дзетдомаўскага сада” В. Казько, “Голас крыві брата твайго” і “Скажа той, хто народзіцца” В. Адамчыка; у 11 кл. раманы “Плач перапёлкі”, “Апраўданне крыві” (на выбар) І. Чыгрынава; у **агляд сучаснай прозы** – аповесці І. Пташнікава “Тартак”, А. Адамовіча “Нямко”, раман І. Чыгрынава “Вяртанне да віны”.

КРЫНІЦЫ: Адамовіч, А. Хатынская аповесць ; Публіцыстыка / А. Адамовіч ; прадм. М. Тычыны. – Мінск : Маст. літ., 1989. – 237 с.

Адамовіч, А. Хатынская повесть. Каратели : Повести / А. Адамовіч. – Мінск : Маст. літ., 2004. – 446 с.

Адамовіч, А. Я з вогненай вёскі... / А. Адамовіч, Я. Брыль, У. Калеснік. – Мінск : Маст. літ., 2001. – 446 с.

Казько, В. Суд у Слабадзе / В. Казько. – Мінск : Маст. літ., 2007. – 238 с.

Казько, В. Хроніка дзетдомаўскага сада : раман / В. Казько. – Мінск : Маст. літ., 1987. – 430 с.

Пташнікаў, І. Найдорф. Лонва : Аповесці / І. Пташнікаў. – Мінск : Маст. літ., 1996. – 430 с.

Пташнікаў, І. Тартак : Аповесць і апавяданні / І. Пташнікаў. – Мінск : Маст. літ., 2000. – 462 с.

Сачанка, Б. Апошнія і першыя : аповесці, раман у навелах, апавяданні / Б. Сачанка ; уклад. Т. Сачанка. – Мінск : Маст. літ., 2004. – 447 с.

Сачанка, Б. Пакуль не развіднела : аповесці / Б. Сачанка ; прадм. М. Панковай. – Мінск : Вышэйшая школа, 1998. – 333 с.

ЛІТАРАТУРА: Андраюк, С. Вялікая Айчынная вайна і мастацкі вопыт “філалагічнага пакалення” / С. Андраюк // Польша. – 2005. – № 10. – С. 180–202.

Андраюк, С. Эпічнасць, народжаная трагічным вопытам жыцця / С. Андраюк // Польша. – 2006. – № 4. – С. 187–204.

Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя : у 4 т. / НАН Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы. – 2-е выд. Мінск, 2001–2002. – Т. 4. Кн. 1. – 2002. – С. 319–338 ; С. 490–510 ; С. 693–709 ; С. 729–736.

Каваленка, В. Чорныя бездані слабых душ [пра аповесць “Карнікі” А. Адамовіча] / В. Каваленка // Покліч жыцця / В. Каваленка. – Мінск, 1987. – С. 146–160.

Карпава, Л. Канцэпцыя асобы і часу ў ваеннай прозе І. Пташнікава : На матэрыяле аповесцяў “Тартак” і “Найдорф” / Л. Карпава // Роднае слова. – 2007. – № 10. – С. 4–6.

Савік, Л. Пад мірным небам Бацькаўшчыны : нарыс творчасці Б. Сачанкі / Л. Савік. – Мінск : Навука і тэхніка, 1986. – 120 с.

ПЫТАННІ, ВЫНЕСЕННЯ НА ЭКЗАМЕН (5 курс)

1. Роля пісьменнікаў-шасцідзсятнікаў у гісторыі беларускай літаратуры XX стагоддзя.
2. Дакументальна-мастацкая проза др. пал. XX ст. пра Вялікую Айчынную вайну (А. Адамовіч, Я. Брыль, У. Калеснік “Я з вогненай вёскі”, А. Адамовіч “Карнікі”, С. Алексіевіч “У вайны не жаночае аблічча”).

3. Вайна ў Афганістане ў асэнсаванні беларускай літаратуры (С. Алексіевіч “Цынкавыя хлопчыкі”, І. Шамякін “Злая зорка”, В. Карамазаў “Жанчына ў чорным і Афган”, “Супраць неба – на зямлі”, інш.).
4. Заходнебеларуская рэчаіснасць і вайна вачыма У. Калесніка ў кнізе “Доўг памяці”.
5. Ваенная тэматыка ў творчасці Б. Сачанкі (“Палон”, “Аксана”, “Апошнія і першыя”, “Чужое неба”, інш.).
6. Праблемна-тэматычная разнастайнасць аповесцяў Б. Сачанкі (“Дзік-бадзяга”, “Не, не ўсё роўна”, “Пакуль не развіднела”, інш.).
7. Асаблівасці ваенных твораў І. Пташнікава (“Тартак”, “Найдорф”). Вайна ў лёсе герояў аповесці “Лонва”.
8. Праблемна-вобразны аналіз рамана І. Пташнікава “Мсціжы”. Вобраз Андрэя Вялічкі. Свет прыроды ў творы.
9. Шырокая панарама народнага жыцця ў рамане І. Пташнікава “Алімпіяда”. Вобраз галоўнай гераіні ў сістэме вобразаў твора.
10. Шматграннасць дзейнасці А. Адамовіча. Філасофскі змест твораў 80–90-х гадоў (“Апошняя пастараль”, “Vixi”, “Падарожжы з Мінска ў Маскву і назад”, інш.).
11. Дакументалізм, псіхалагізм і філасафічнасць у рамане “Карнікі” А. Адамовіча.
12. “Хатынская аповесць” А. Адамовіча як спроба мастацка-філасофскага асэнсавання падзей XX ст.
13. Тэматыка і праблематыка пенталогіі І. Чыгрынава “Плач перапёлкі”, “Апраўданне крыві”, “Свае і чужынцы”, “Вяртанне да віны”, “Не ўсе мы згінем”. Вобразы, стыль, наватарства пісьменніка.
14. Тэтралогія В. Адамчыка “Чужая бацькаўшчына”, “Год нулявы”, “І скажа той, хто народзіцца”, “Голас крыві брата твайго”. Праблематыка, вобразы, стыль.
15. Вайна праз усведамленне дзіцяці ў творах В. Казько (“Высакосны год”, “Суд у Слабадзе”, інш.).
16. Жанрава-стылёвыя асаблівасці рамана В. Казько “Хроніка дзетдомаўскага сада”. Сістэма вобразаў.
17. Праблемна-вобразны аналіз рамана В. Казько “Неруш”. Роля міфалагічных вобразаў-сімвалаў у выяўленні філасофскай заглыбленасці твора.
18. Творы В. Казько канца 80-х – пачатку XXI ст. (“Выратуй і памілуй нас, чорны бусел”, “Прахожы”, “Бунт незапатрабаванага праху”, інш.).